

Департамент культури та взаємозв'язків з громадськістю
Черкаської обласної державної адміністрації

Комунальний заклад «Обласна універсальна наукова бібліотека імені
Тараса Шевченка» Черкаської обласної ради

Черкаська обласна організація Національної спілки краєзнавців України

Черкащина у вогні революції 1917–1921 років

Бібліографічний покажчик

Черкаси–2017

ББК 91.9:63.3 (4УКР–4ЧЕК) 61
Ч-48

Рецензент:

Мельниченко В. М. – професор ЧНУ ім. Б. Хмельницького, голова обласної організації Національної спілки краєзнавців України

Ч 48   Черкащина у вогні революції 1917–1921 років : бібліогр. покажч.
/ Комун. закл. «Обл. універс. наук. б-ка ім. Тараса Шевченка» Черкас.
обл. ради ; уклад. : Л. Т. Демченко, Н. В. Адешелідзе ; авт. передм. та
наук. ред. В. М. Мельниченко. – Черкаси, 2017. – 76 с.

Бібліографічний покажчик висвітлює події, що відбувалися на Черкащині в добу Української революції 1917–1921 рр., участь наших земляків та їх військову звитягу в боротьбі за утвердження української державності.

Видання розраховане на широке коло користувачів – істориків, краєзнавців, викладачів, учителів, студентів, учнів та всіх, хто займається вивченням минувшини рідного краю.

Від укладачів

Указом Президента України «Про заходи з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 років» від 22 січня 2016 року № 17/2017 рік проголошений роком Української революції 1917–1921 років.

Українська революція – низка подій, пов'язаних із боротьбою за державність України в 1917–1921 роках. Поштовхом до початку Української революції стала Лютнева революція в Російській імперії.

Під час революційних подій 1917–1921 рр. Черкащина була одним із регіонів розгортання національно-визвольної боротьби за відновлення української державності, а її населення активно включилося в державотворчі процеси.

З метою вшанування традицій боротьби за незалежність і соборність України, цілісного уявлення про революційні події в 1917–1921 рр. в регіоні Черкаською обласною універсальною науковою бібліотекою імені Тараса Шевченка підготовлено бібліографічний покажчик «Черкащина у вогні революції 1917–1921 років».

Зібрані документи систематизовано за 8 розділами, в яких висвітлено один із ключових періодів історії Черкащини.

У межах розділів матеріал розміщено в логічній послідовності – від загального до конкретного, а також від обсягу інформації, яку містить та чи інша позиція.

У межах персоналій – на початку кожної з них, розміщено довідкові видання з анотаціями про ту чи іншу особу з необхідними фактичними відомостями.

Для забезпечення достовірної інформації перегляд документів здійснювався “de visu”. У разі неможливості безпосередньо ознайомитися з виданнями, відсутні відомості уточнювалися за різними бібліографічними джерелами і в тексті посібника позначалися астериском (*).

Основними джерелами пошуку документів були державні літописи книг, газетних і журнальних статей, каталоги, картотеки, електронні бази даних Черкаської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Тараса Шевченка.

Добір літератури завершено у травні 2017 р.

Довідковий апарат складається з «Іменного покажчика (авторів, редакторів, упорядників та ін.)», «Списку осіб, матеріали про яких вміщено в посібнику», «Географічного покажчика», «Списку переглянутих і розписаних джерел». Завершує покажчик «Зміст».

Бібліографічний опис здійснено за чинними в Україні стандартами, в описах вживаються загальноприйняті скорочення слів. Описи мають наскрізну нумерацію.

Видання розраховане на широке коло користувачів – істориків, краєзнавців, викладачів, учителів, студентів, учнів та всіх, хто займається вивченням минувшини рідного краю.

ЧЕРКАЩИНА В ДОБУ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЙ 1917–1921 рр.

Особливе місце в історії Черкащини, як і усієї України, посідають події Української революції 1917–1921 рр., життя і діяльність наших видатних земляків цього та попередніх періодів утвердження державності та історичної єдності українських земель.

Під час революційних подій 1917–1921 рр. наш край був одним із регіонів розгортання національно-визвольної боротьби, а черкащани активно включилися у державотворчі процеси. У квітні 1917 р. у Звенигородському повіті було створено перший загін Вільного козацтва та на повітовому з'їзді затверджено його організаційну структуру. Загони Вільного козацтва сформувалися у Канівському, Уманському та Черкаському повітах і згодом набули поширення в Україні. У жовтні 1917 р. у Чигирині відбувся Всеукраїнський з'їзд Вільного козацтва. В подальшому козаки Черкащини брали активну участь у повстаннях проти радянської влади, входили до складу Армії УНР. У червні 1918 р. за участі козаків Вільного козацтва розпочалося Звенигородське збройне повстання.

Осередком боротьби за державність України і антирадянського руху став Холодний Яр, де повстанські загони під гаслом «Воля або смерть» сформували самоврядну територію та утримували її незалежність. Тут ще у 1918 р. для охорони Мотронинського монастиря жителі села Мельники створили загін самооборони, який дав початок військовій організації села і усього Холодного Яру. У 1919 р. загін перетворився в полк гайдамаків Холодного Яру, який діяв під прапором Української Народної Республіки. Утворилася справжня селянська повстанська армія, бійці якої називали себе козаками, а своїх командирів – отаманами (на згадку про військову традицію козащини).

Підпорядкована повстанцям територія в історіографії отримала назву «Холодноярська республіка». До її складу входили 22 села сучасної Черкащини та прилеглої Кіровоградщини, хоча кількість сіл змінювалася в залежності від політико-військових обставин. Зрозуміло, що й чітких кордонів не було. Термін «республіка» вперше застосував Ю. Горліс-Горський. Цим він хотів підкреслити чіткий організаційний лад та реальне народовладдя, яке панувало в селах Холодного Яру.

Координацію повстанського руху як військово-політичний орган здійснював Холодноярський окружний повстанський комітет, який з врахуванням його ролі, представляв інтереси уряду УНР та штабу Головного Отамана армії УНР Симона Петлюри в Центральній Україні і в документах називався «Право-Лівобережний повстанком». Він узгоджував дії загонів тодішніх Київської, Кременчуцької та Херсонської губерній і виконував функції цивільної влади на підконтрольній йому території.

Села були поділені на сотні і за ударами дзвону Мотрониного монастиря, які дублювалися церковними дзвонами навколишніх сіл, мусили ставати до зброї. На контрольованій повстанцями території діяв суд, який розглядав питання військової зради та виносив вироки у цих справах.

Значний вплив на розгортання повстанського руху на Черкащині мав Перший Зимовий похід Армії УНР тилами Червоної і денікінської армій у грудні 1919–травні 1920 років. Було проведено низку спільних операцій проти більшовицьких військ та дезорганізації їхніх комунікацій. Більша частина маршруту героїчного походу пролягла територією Черкащини.

Черкащина – батьківщина багатьох видатних державних і військових діячів Української революції 1917–1921 рр. Серед уродженців краю – міністр закордонних справ і міністр юстиції, голова уряду УНР, заступник голови Директорії, президент УНР в екзилі А.М. Лівіцький, міністр морських справ УНР контр-адмірал М.І. Білинський, посол УНР у Греції Ф.П. Матушевський, заступник головнокомандувача Армії УНР О.О. Загородський, генерали Армії УНР Ю.Й. Тютюнник, А.М. Вовк, Г.М. Базильський та багато інших визначних постатей революції.

Черкащани горді тим, що сто років тому завдяки жертвному подвигу і наших земляків у полум'ї революції на карті Європи постала суверенна держава – Україна. І хоч їй не судилося вистояти у жорстоких боях і протиборстві, революція відродила традицію національної державності, започаткувала формування новітньої української нації. Мужність та героїзм учасників революції надихали на боротьбу наступні покоління українців і визвольний рух не спинявся. І, врешті, досяг мети – Україна у 1991 р. стала незалежною.

Тема Української революції 1917–1921 рр. особливої актуальності набула у зв'язку відзначенням згідно Указу Президента України 100-річчя цієї вікопомної сторінки української історії. Вона є однією з провідних у практичній роботі обласної універсальної наукової бібліотеки імені Тараса Шевченка. Складова цієї кропіткої роботи – пропонуваній широкому загалу бібліографічний покажчик, у якому вміщена систематизована інформація про збірники документів, книги та найважливіші публікації в наукових виданнях та пресі, а також в електронних ресурсах, про події Української революції 1917–1921 рр. на Черкащині.

Особливе значення мають мемуари державних і військових діячів революції, в яких крізь призму особистісного сприйняття відображені явища, події і постаті доби Української революції, що відбувалися на території нашого краю. Спогади учасників і очевидців тих подій містять чимало інформації, особистих вражень і спостережень, які відсутні в архівних документах і матеріалах періодичних видань, що підсилює вагомість вміщених в них характеристик та оцінок.

Бібліографічний покажчик покликаний допомогти краєзнавцям, усім, хто цікавиться історією рідного краю, у вивченні революційної тематики, розширити знання про події тієї буремної доби та людей, які самовіддано боролися за утвердження української державності і є для нинішнього і прийдешніх поколінь взірцем патріотизму і відданості Україні.

Василь МЕЛЬНИЧЕНКО,
голова Черкаської обласної організації
Національної спілки краєзнавців України,
професор Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького

ПОДІЇ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РР. НА ЧЕРКАЩИНІ

Офіційні документи

Про заходи з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 років : указ Президента України від 22 січ. 2016 р. № 17 // Уряд. кур'єр. – 2016. – 27 січ. – Орієнтир. – № 4. – С. 6.

Про затвердження плану заходів з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 років та вшанування пам'яті її учасників на період до 2021 року : розпорядж. Кабінету Міністрів України від 26 жовт. 2016 р. № 777-р // Уряд. кур'єр. – 2016. – 10 листоп. – С. 14.

Про утворення Організаційного Комітету з підготовки та проведення заходів з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 років та вшанування пам'яті її учасників : розпорядж. Кабінету Міністрів України від 26 жовт. 2016 р. № 775-р. // Уряд. кур'єр. – 2016. – 4 листоп. – С. 4.

Програма підготовки та відзначення [в Черкас. обл.] 100-річчя подій Української революції 1917–1921 років на 2017–2021 роки [Електронний ресурс] : затв. рішенням обл. ради № 13-3/VII від 24.03.2017. – Режим доступу: oblradack.gov.ua/oblasn-programi.html (дата звернення: 22.05.2017). – Назва з екрана.

Порошенко, П. «Мужність творить перемогу, єдність творить непереможних» : звернення Президента до українського народу з нагоди відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 років / Петро Порошенко // Уряд. кур'єр. – 2017. – 18 берез. – С. 2.

Парубій, А. Виступ Голови Верховної Ради України Андрія Парубія під час Урочистого засідання парламенту з нагоди 100-річчя Української революції 1917–1921 років / Андрій Парубій // Голос України. – 2017. – 18 берез. – С. 1, 2.

Загальні праці

1. Мельниченко, В. М. Черкащина в добу Української революції 1917–1921 рр. : навч. посіб. / В. М. Мельниченко. – Черкаси : Вертикаль, 2016. – 200 с. : іл. – Бібліогр.: с. 173–182. – Імен. покажч.: с. 194–196. – Геогр. покажч.: с. 197–199.

2. Мельниченко, В. М. Події Української революції 1917–1921 рр. на Черкащині // Мельниченко В. М. Моя Черкащина : (історія рідного краю від найдавніших часів до сучасності) навч.-метод. посіб. – Черкаси, 2006. – Розд. 12. – С. 141–155.

2а. Наш край в часи Української Народної Республіки // Наш рідний край : хрестоматія з історії Черкащини / уклад. А. І. Кузьмінський та ін. – Київ, 1995. – Ч. 2. – С. 38–58.

3. Щербатюк, В. Зростання свідомості українців. Національно-визвольний, селянсько-повстанський рух 1917–початку 1920-х років / В. Щербатюк // Шевченків край : історико-етнограф. дослідж. – Київ, 2009. – С. 176–230.

4. Щербатюк, В. М. Селянський повстанський рух в Україні 1917–1921 років : українська історіографія : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.06 / Володимир Михайлович Щербатюк. – Київ : Б. в., 2013. – 36 с.

5. Щербатюк, В. М. Селянський повстанський рух на Київщині 1917–1923 рр. : сучасна історіографія проблеми : [Звенигородщина, Лисянщина] / В. М. Щербатюк // Укр. іст. журн. – 2010. – № 3. – С. 186–204.

6. Щербатюк, В. М. Боротьба селян України проти більшовицької агресії та режиму 1917–1923 рр. (за матеріалами Держ. архіву Київ. обл. та галузевого архіву М-ва оборони України) / В. М. Щербатюк // Вісн. Черкас. ун-ту. Сер. Історичні науки. – Черкаси, 2008. – Вип. 133/134. – С. 114–120. – Бібліогр.: с. 120.

Український селянський повстанський рух, зокрема в Чигиринському (Холодний Яр), Уманському, Канівському та Звенигородському повітах.

7. Почепцов, В. Ф. Визвольна боротьба на Черкащині // Почепцов В. Ф. Визвольний рух на Черкащині на початку ХХ століття. – Черкаси, 2014. – Розд. 5. – С. 83–112.

8. Шамара, С. 7 фактів революційної Черкащини : [1917–1919 рр.] / Сергій Шамара // Вечірні Черкаси. – 2014. – 12 лют. – С. 15.

9. Губа, П. На майдані коло церкви революція іде : до 90-річчя утворення УНР : [Черкащина у 1917–1921 рр.] / Павло Губа, Тетяна Клименко // Земля Черкаська. – 2008. – 11 січ. – С. 4.

10. Черкащина в роки Української національної революції 1917–1921 рр. [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://lektsil.org>3-135656.html> (дата звернення: 26.06.2016). – Назва з екрана.

Національно-визвольний рух в окремих регіонах краю

11. Чос, В. Громадянська війна : [події 1917–1922 рр. у м. Городище] // Чос В. Городище : велика історія маленького міста. – Черкаси, 2011. – С. 124–129.

12. Хоменко, В. Звенигородщина / Володимир Хоменко. – Черкаси : Інтроліга TOP, 2012. – 71 с.

Події 1917–1921 рр. на Звенигородщині. – С. 32–39.

13. Білецький, Ф. Народжені вільними : [події Укр. нац. революції на Звенигородщині, 1917–1918 рр.] / Феофан Білецький // Черкас. край. – 2017. – 15 лют. – С. 9.

14. Щербатюк, В. М. У боротьбі за владу Рад : [зі спогадів Я. У. Шульги, уродженця с. Верещаки Звенигород. р-ну про події Укр. революції 1917–1921 рр. на Звенигородщині] / В. М. Щербатюк // Добридень. – 2008/2009. – № 23/24. – С. 29–32.

15. Голиш, Г. М. Українська революція : [події 1917–1919 рр. на Золотоніщині] / Г. М. Голиш, Л. Г. Голиш, М. Ф. Пономаренко // Голиш Г. М. Подорож Златокраєм : нариси історії та сьогодення Золотоніс. р-ну. – Черкаси, 2008. – С. 32–35.

16. Козуб, І. Доба і доля : спогади / І. Козуб. – Київ ; Торонто ; Едмонтон, 1996. – 496 с.

Спогади про боротьбу проти німецьких окупантів на Золотоніщині у 1918 р. – С. 178–183.

17. Черненко, С. Повстанський отаман... [П. Ю. Воропай (1889–1918), с. Гельмязів Золотоніс. р-ну] / Сергій Черненко // Златокрай. – 2005. – 15 січ. – С. 6.

18. Ляшко, Ю. Революційні події 1917–1921 рр. на Кам'янщині / Ю. Ляшко // Місто на скелястих берегах Тясмину : іст. нарис. – Черкаси, 2009. – С. 53–57. – Бібліогр.: с. 57.

19. Кирей, Р. Канів мав стати ключовим містом проголошення незалежності [України у 1917 р.] / Роман Кирей // Уряд. кур'єр. – 2017. – 15 лют. – С. 5.

20. Овсієнко, Л. Адміністративний устрій та орган управління на Корсунщині в роки Української революції 1917–1921 рр. / Лідія Овсієнко // Корсун. часопис. – 2010. – № 24. – С. 90–96. – Бібліогр.: с. 95–96.

21. Гаврилюк, О. М. За волю України! Лисянщина під час національно-визвольних змагань в 1917–1920-х роках у контексті загальноукраїнських подій / Олександр Гаврилюк ; Лисян. козац. полк Черкас. обл. козац. т-ва, ВГО «Укр. реєстр. козацтво». – Вишгород : Сергійчук М. І., 2015. – 437 с. : іл.

22. Щербатюк, В. М. Боротьба за незалежність початку ХХ ст. [на Лисянщині] // Щербатюк В. М. Історія регіонів України : Лисянщина. – Київ, 2002. – С. 150–157.

23. Щербатюк, В. Українська національно-визвольна революція початку ХХ ст. Край [Лисянщина] у 1917–1920-х рр. / В. Щербатюк // Добридень. – 2000. – № 2/6. – С. 24–27 ; № 7. – С. 39–41.

24. Давиденко, О. Сміла в роки Української національно-демократичної революції (1917–1921 рр.) // Давиденко О. Сміла в період революційних подій на початку ХХ століття. – Сміла, 2003. – Розд. 3. – С. 28–56.

25. Мицик, В. Всю душу за волю України : [рев. події на Тальнівщині] // Мицик В. Виднокрай : історія Тальнівщини в людях, подіях та експонатах музею. – Київ, 2010. – С. 91–103.

26. Мицик, В. Курінний Опанас Криницький : [учасник революц. подій на Тальнівщині О. І. Криницький-Кульчицький] // Мицик В. Виднокрай : історія Тальнівщини в людях, подіях та експонатах музею. – Київ, 2010. – С. 102–103.

26а. Уманщина у плині літ. Ч. 1 / [Тульчинська Н. С., Чорномаз Б. Д., Чорномаз Т. О.] ; Уман. райрада. – Умань : Візаві, 2016. – 360 с. – Містить бібліогр.

Українська національна революція 1917–1922 рр. – С. 159–232.

27. Нарис історії Уманщини (з найдавніших часів до 60-х років ХХ століття) : монографія. – Київ : Видавничо-поліграф. центр «Київський університет», 2001. – 266 с.

Події 1917–1921 рр. на Уманщині. – С. 96–113.

*28. Дудник, О. В. Участь населення Уманщини в розгортанні громадсько-політичного життя доби Центральної Ради / О. В. Дудник // *Регіональні проблеми української історії.* – Київ, 2008. – Вип. 1. – С. 118–128. – Бібліогр.: 15 назв.

29. Савченко, Г. П. З історії створення українського полку імені Івана Гонта в Умані (квітень-червень 1917 р.) / Г. П. Савченко // VII Всеукраїнська наукова конференція «Історичне краєзнавство в Україні : традиції і сучасність». – Київ, 1995. – Ч. 1. – С. 211–212.

30. Дяченко, Л. Я. Історія Христинівщини / Л. Я. Дяченко. – Київ : Фотопрінт, 2012. – 243 с.

Христинівщина у 1917–1919 рр. – С. 46–47.

31. Лазуренко, В. М. Українська національно-демократична революція початку ХХ століття : Чигиринський край у 1917–1921 роках // Лазуренко В. М. Історія Чигиринщини (з найдавніших часів до сьогодення). – Черкаси, 2004. – Розд. 8. – С. 165–224.

32. Солодар, О. У боротьбі за українську державу [Чигиринщина] // Солодар О. Нариси з історії Чигиринщини. – Черкаси, 2003. – Розд. 6. – С. 165–230. – Бібліогр.: с. 220–230.

33. Юхим Щириця – будівничий молоді української державності у 1917–1920 роках, людина великої педагогічної сили : [уродженець с. Боровиці Чигирин. р-ну] // Лазуренко В. Історія Чигиринщини (з найдавніших часів до сьогодення) : [навч. посіб.]. – Черкаси, 2004. – С. 198–201.

34. Приліпко, М. Наш край [Чорнобаївщина] в роки Української революції (1917–1920 рр.) // Приліпко М. Чорнобаївщина. Велична історія рідного краю (від найдавніших часів до сьогодення). – Черкаси, 2008. – Розд. 9. – С. 257–282.

35. Шевчук, В. Історія Шполянського краю / Віктор Шевчук. – Черкаси : Відлуння-Плюс, 2003. – 184 с.

Події 1917–1921 рр. на Шполянщині. – С. 89–103.

1917 РІК

36. Мельниченко, В. М. 1917 рік : розгортання національно-визвольного руху // Мельниченко В. М. Черкащина в добу Української революції 1917–1921 рр. : навч. посіб. / В. М. Мельниченко. – Черкаси, 2016. – С. 6–37 : фот.

37. Клименко, Т. А. Черкащина в період становлення української держави : 1917–1919 рр. / [Т. А. Клименко, Е. А. Левицька, П. М. Жук]. – Черкаси : Чабаненко Ю., 2008. – 151 с.

38. Почепцов, В. Ф. Визвольний рух на Черкащині на початку ХХ століття / Віктор Почепцов. – Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2014. – 115 с.

Політичне життя краю у 1917 р. – С. 73–82.

39. Скальський, В. Особовий склад Київської та Черкаської повітових народних рад : [1917 р.] / Віталій Скальський // Проблеми вивчення історії української революції 1917–1921 років : зб. наук. ст. – Київ, 2012. – Вип. 8. – С. 256–275. – Бібліогр. в підрядк. прим.

40. Тинченко, Я. Українські збройні сили, березень 1917 р.-листопад 1918 р. : (організація, чисельність, бойові дії) / Ярослав Тинченко. – [Київ] : Темпора, 2009. – 480 с. : іл.

Канівський, Черкаський, Чигиринський полки. – С. 266–267.

41. Губа, П. Наша честь і наше національне ім'я : до 90-річчя утворення УНР : [Черкащина у березні-квітні 1917 р.] / Павло Губа, Петро Жук // Земля Черкаська. – 2007. – 25 трав. – С. 4.

42. Губа, П. Кланятися не будемо... : до 90-річчя утворення УНР : [події трав. 1917 р. на Черкащині] / Павло Губа, Петро Жук // Земля Черкаська. – 2007. – 15 черв. – С. 4.

43. Губа, П. Третій Універсал : до 90-річчя утворення УНР : [про події у листоп.-груд. 1917 р., зокрема, на Черкащині] / Павло Губа, Тетяна Клименко // Земля Черкаська. – 2008. – 8 лют. – С. 4.

Вільне козацтво

44. «Вільне козацтво» в українській революції 1917–1921 рр. // Історія українського козацтва : нариси : в 2 т. – Київ, 2007. – Т. 2, розд. 19. – С. 415–460.

45. Іванченко, М. Г. Вільне козацтво і Черкащина : [1917–1923 рр.]

/ М. Г. Іванченко // Черкащина в контексті історії України : матеріали Першої наук.-краєзнавчої конф. : (до 50-річчя утворення Черкас. обл.). – Черкаси, 2004. – С. 213–224.

46. Коваль, Р. М. Відродження Вільного козацтва : [Черкащина, 1917–1918 рр.] // Коваль Р. М. Повернення отаманів Гайдамацького краю. – Київ, 2001. – С. 85–92.

47. Те саме // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 12–22. – Бібліогр.: с. 21–22.

48. Тютюнник, Ю. Звенигородський Кіш Вільного Козацтва // Тютюнник Ю. Революційна стихія. Зимовий похід 1919–1920 рр. – Львів, 2004. – С. 48–54.

49. Іванченко, М. Вільні козаки Звенигородщини / Михайло Іванченко // Шевченків край : іст.-культуролог. нариси. – Київ, 2005. – С. 132–137.

50. Юрченко, В. Вільне козацтво Звенигородщини в боротьбі за незалежну Україну / Вадим Юрченко, Л. А. Яновська // Юний краєзнавець Черкащини / [за ред. Т. М. Нераденко]. – Черкаси, 2012. – Чис. 4/6. – С. 130–134.

51. Іванченко, М. Г. Вільне козацтво : [Звенигородщина, 1917–1922 рр.] / М. Г. Іванченко // Добридень. – 2000. – № 2/6. – С. 29–31 ; № 7/11. – С. 42–47.

52. Коваль, Р. Відродження Вільного козацтва : [на Звенигородщині у 1917–1921 рр.] / Роман Коваль // Козац. край. – 2012. – 27 квіт. – С. 3–5.

53. Іванченко, М. Звитяги й поразки звенигородських Вільних Козаків : [1917–1918 рр., Гусаків. курінь] / Михайло Іванченко // Прес-Центр. – 2005. – 14 груд. – С. 27.

54. Пономаренко, М. Вільне козацтво : [на Золотоніщині] / Михайло Пономаренко // Вісн. Золотоніщини. – 2001. – 27 жовт. – С. 13.

* * *

55. Водяний, Я. Перший з'їзд Вільного козацтва в Чигирині / Яків Водяний // Героїзм і трагедія Холодного Яру. – Київ, 1996. – С. 32–35.

*56. Водяний, Я. Українське вільне козацтво та його з'їзд в Чигирині 3.X.1917 : зі спогадів / Я. Водяний // Літопис Червоної Калини. – 1930. – № 10. – С. 4–7.

57. Бушин, М. І. Перший з'їзд Вільного козацтва в Чигирині у 1917 році / М. І. Бушин, В. М. Лазуренко // Бушин М. І. Витоки державності. Чигиринщина. – Черкаси, 2006. – С. 128–131.

58. Коваль, Р. На Покрову, до Чигирини... : [перший з'їзд Вільного козацтва у Чигирині, 1917 р.] / Роман Коваль // Чигирин. вісті. – 2002. – 16 жовт. – С. 2.

59. Солодар, О. З'їзд Вільного козацтва : він відбувся в Чигирині в жовтні 1917 року / Олександр Солодар // Чигирин. вісті. – 1992. – 28 берез. – С. 3.

1918 РІК

60. Мельниченко, В. М. 1918 рік : боротьба за державну незалежність // Мельниченко В. М. Черкащина в добу Української революції 1917–1921 рр. : навч. посіб. / В. М. Мельниченко. – Черкаси, 2016. – С. 38–62 : фот.

61. Мельниченко, В. Політична ситуація в краї у 1918–1920 рр. // Мельниченко В. Моя Черкащина : (історія рідного краю від найдавніших часів до сучасності). – Черкаси, 2006. – С. 147–155.

62. Скоропадський, П. Спомини / П. Скоропадський. – Київ : Україна, 1992. – 112 с.

Черкащина, 1918 р. – С. 34, 44, 47–48, 51, 61, 62–63, 66–67, 96.

63. Демартино, А. П. До історії «ешелонної війни» або чому не відбувся «західний удар». Станція Бобринська в період боротьби за Правобережжя (січень-березень 1918 р.) / А. П. Демартино // Черкащина в новітній історії української нації та держави : зб. наук. пр. – Київ, 1999. – С. 149–157.

64. Щербатюк, В. Бій на станції Бобринська 1918 // Щербатюк В. Край козацький : довід. з історії Лисянщини. – Київ, 2004. – С. 30.

Звенигородське збройне повстання

65. Мельниченко, В. М. Німецька військова присутність [на території Черкащини] // Мельниченко В. М. Черкащина в добу Української революції 1917–1921 рр. : навч. посіб. / В. М. Мельниченко. – Черкаси, 2016. – С. 47–50.

66. Щербатюк, В. М. Звенигородське збройне повстання / В. М. Щербатюк // Кращеознавство Черкащини. – Черкаси, 2005. – Вип. 8. – С. 136–149.

67. Те саме // Добридень. – 2000. – № 12. – С. 8–14.

68. Щербатюк, В. М. Звенигородське збройне повстання / Володимир Щербатюк // Щербатюк В. М. Історія регіонів України : Лисянщина. – Київ, 2002. – С. 158–168.

69. 3 історії Звенигородського повстання червня 1918 року : [документи] // Добридень. – 2000. – № 7/11. – С. 49–50.

70. Голіченко, О. В. Польська військова організація і Звенигородське повстання 1918 р. / О. В. Голіченко // Проблеми регіональної історії в контексті загальноукраїнських подій. – Київ, 2009. – С. 126–129. – Бібліогр.: с. 129.

71. Захарченко, П. Звенигородсько-Таращанське повстання на Київщині у 1918 році / П. Захарченко // Історія України. – 1998. – Лют. (№ 8). – С. 4–5.

72. Відоменко, О. Звенигородське повстання / О. Відоменко // Шевченків край. – 1998. – 18, 25 лип. ; 1, 5 серп.

73. Овсієнко, Л. Німецька та австро-угорська окупація Корсунщини 1918 року [зокрема, про Звенигородсько-Таращанське повстання] / Лідія Овсієнко // Корсун. часопис. – 2012. – № 26/27. – С. 49–58.

74. Щербатюк, В. Хто ж був справжнім керівником повстання селян Звенигородщини влітку 1918 року / Володимир Щербатюк // Понад Тікичем. – 2013. – 6 лип. – С. 4.

75. Овсієнко, Л. Корсунці в боротьбі проти іноземних військ. Рік 1918 / Лідія Овсієнко // Надросся. – 2013. – 23 лип. – С. 3 ; 26 лип. – С. 3.

76. Овсієнко, Л. Федір Гребенко. Повернення із забуття : [Ф. Гребенко (1887–1919) – один з організаторів Звенигородсько-Таращанського повстання] / Лідія Овсієнко // Надросся. – 2015. – 20 жовт. – С. 5.

77. Щербатюк, В. Звенигородське збройне повстання 1918 / В. Щербатюк // Край козацький : довід. з історії Лисянщини. – Київ. – 2004. – С. 96–98.

1919–1921 РОКИ

78. Мельниченко, В. М. 1919–1921 роки : Черкащина в епіцентрі революційних подій // Мельниченко В. М. Черкащина в добу Української

революції 1917–1921 рр. : навч. посіб. / В. М. Мельниченко. – Черкаси, 2016. – С. 63–121 : фот.

79. Григоренко, Т. Створення, функції та репресивна діяльність сільських органів більшовицької влади на Черкащині в період «воєнного комунізму» : [1919–1928 рр.] // Реабілітовані історією. Черкаська область. – Черкаси, 2016. – Кн. 9. – С. 324–335. – Бібліогр.: с. 335.

80. Ковальчук, М. А. Повстансько-партизанський рух проти білогвардійців на Київщині (вересень 1919–січень 1920 рр. / М. А. Ковальчук // Укр. іст. журн. – 2009. – № 5. – С. 106–121.

На підставі невідомих архівних документів і спогадів сучасників досліджено розгортання повстансько-партизанського руху проти білогвардійських військ генерала А. Денікіна в 1919–1920 рр., зокрема на Черкащині (Чигирин, Звенигородка, Городище, Умань, Канів).

81. Ластовський, В. В. Партизансько-повстанський рух на Чигиринщині в першій половині 1919 р. / В. В. Ластовський // Героїзм і трагедія Холодного Яру. – Київ, 1996. – С. 54–55, 57.

82. Демартино, А. П. Військово-політична ситуація на півдні Київщини у першій половині 1919 р. / А. П. Демартино // Гуржіївські історичні читання : [зб. наук. пр.]. – Черкаси ; Київ, 2006. – С. 144–153.

Перший Зимовий похід Армії УНР і Черкащина

83. Мельниченко, В. М. Перший Зимовий похід Армії УНР і Черкащина // Мельниченко В. М. Черкащина в добу Української революції 1917–1921 рр. : навч. посіб. / В. М. Мельниченко. – Черкаси, 2016. – С. 111–117 : фот.

84. Тютюнник, Ю. Революційна стихія. Зимовий похід 1919–20 рр. : спомини / Ю. Тютюнник ; передм. О. Романчук. – Львів : Універсум, 2004. – 192 с. : іл.

Спогади генерал-хорунжого Армії УНР Ю. Тютюнника про події національно-визвольного руху в Україні, зокрема на Черкащині.

85. Доценко, О. Зимовий похід (6.XII.1919–6.V.1920) / О. Доценко. – Київ : Вид-во ім. О. Теліги, 2001. – 376 с.

Похід Армії УНР. Черкащина – див. покажч. геогр. назв. – С. 355–368.

86. Удовиченко, О. І. Україна у війні за державність : історія організації і бойових дій Українських Збройних Сил 1917–1921 рр. / О. І. Удовиченко. – Київ : Україна, 1995. – 206 с.

Бойові дії у 1919–1920 рр. в районі Христинівки, Умані, Шполи, Тального, Черкас, Чигирина, Канева. Отаман Ю. Тютюнник. – С. 117, 121, 124, 132, 133, 142–144, 150.

87. Коваль, Р. Партизанський рейд Української армії : [Перший Зимовий похід 1919–1920 рр.] // Коваль Р. Повернення отаманів Гайдамацького краю. – Київ, 2001. – С. 108–115.

88. Коваль, Р. Зимовий похід : [Армія УНР на Черкащині у 1919–1920 рр.] / Роман Коваль // *Козац. край.* – 2011. – 14 листоп. – С. 6–7.

89. Коваль, Р. «Душу й тіло ми положим за нашу свободу» : [Армія УНР у лютому 1920 р. на Чигиринщині, Золотоніщині, Чорнобаївщині] / Роман Коваль // *Козац. край.* – 2011. – 24 берез. – С. 15.

90. Бравада, О. З погонями різних армій щоразу брали на приціл Кремль... : [командир полку Чорних запорожців Петро Дяченко та його участь у Першому зимовому поході. Черкащина, 1920 р.] / Олександр Бравада // *Прес-Центр.* – 2011. – 23 листоп. – С. 27.

91. Кравець, А. У Золотоноші, біля церкви – місце «крайнього» переможного бою Першого Зимового походу Армії УНР... : [15 лют. 1920 р.] / Андрій Кравець // *Козац. край.* – 2016. – 29 лют. – С. 7.

92. Буравченков, А. О. Перший Зимовий похід Армії УНР 1919–1920 / А. О. Буравченков // *Енциклопедія історії України* : в 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та [ін.]. – Київ, 2011. – Т. 8 : Па–Прик. – С. 170. – *Бібліогр.*: с. 170.

У грудні 1919–березні 1920 українські війська форсували Дніпро, зайняли Умань, Черкаси, Канів, Смілу та інші населені пункти.

***

93. Щербатюк, В. Медвинське повстання : [1920 р. Події відбувалися на Лисянщині] / В. Щербатюк // *Край козацький* : довід. з історії Лисянщини. – Київ, 2004. – С. 168.

94. Коваль, Р. Медвинська іскра всеукраїнської пожежі : [1920 р. Медвинське повстання] // Коваль Р. Повернення отаманів Гайдамацького краю. – Київ, 2001. – С. 71–75.

95. Панасенко, А. Медвинське повстання / Анатолій Панасенко // Понад Тікичем. – 2016. – 26 берез. – С. 4.

Отаман Зелений

*96. Коваль, Р. М. Отаман Зелений : іст. нарис / Роман Коваль. – Вид. 4-те, випр. – Київ : Холодний Яр ; Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2016. – 555 с. : іл., портр., ноти.

97. Коваль, Р. Володар Київщини Зелений // Коваль Р. Повернення отаманів Гайдамацького краю. – Київ, 2001. – С. 172–179.

98. Карасьов, М. «Бандит» Зелений : [події 1919 р. в Україні, зокрема у Канів. повіті, м. Умань] / М. Карасьов // Київ. – 1991. – № 11. – С. 82–92.

99. Килимник, Ю. Отаман Зелений [на Канівщині] / Юрій Килимник // Прес-Центр. – 2008. – 5 листоп. – С. 28.

100. Добро, П. Шабля отамана Зеленого кришила на гичку і червоних, і білих зайд. За жовто-блакитний стяг над рідною Україною : [про Д. Терпила (отамана Зеленого), який загинув під Каневом у 1919 р.] / Петро Добро // Козац. край. – 2011. – 5 груд. – С. 6.

101. Шпак, В. Три походи проти Зеленого : [отаман Зелений (Д. Терпило) на Черкащині] / Віктор Шпак // Уряд. кур'єр. – 2016. – 24 груд. – С. 8.

102. Пономаренко, М. Отаман Зелений / Михайло Пономаренко // Златокрай. – 1999. – 23 лип.

103. Домотенко, Ю. Хто він, отаман Зелений? / Юрій Домотенко // Пам'ять століть. – 2009. – № 3/4. – С. 245–248.

Отаман Григор'єв

104. Горак, В. С. Григор'єва повстання 1919 : [були захоплені міста Черкаси, Чигирин, залізнична станція Бобринська (нині ст. Шевченка)] / В. С. Горак // Енциклопедія історії України : в 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та [ін.]. – Київ, 2004. – Т. 2 : Г–Д. – С. 139. – Бібліогр.: с. 199.

105. Солодар, О. Повстання отамана Григор'єва та Чигирин : [1919 р.] // Солодар О. Нариси з історії Чигиринщини. – Черкаси, 2003. – С. 181–183.

106. Коваль, Р. Головний отаман Херсонщини і Таврії Матвій Григор'єв // Коваль Р. Повернення отаманів Гайдамацького краю. – Київ, 2001. – С. 33–37.

«Чигиринська республіка» Свирида Коцура

107. Солодар, О. І. Як були коцурці... / Олександр Солодар. – Черкаси : [Чабаненко Ю. А.], 2009. – 40 с. : іл. – (Невідома Чигиринщина).

Історія «Чигиринської республіки» отамана Свирида Коцура.

108. Солодар, О. Виникнення «Чигиринської республіки». Падіння «Чигиринської республіки» Свирида Коцура : [1918–1920 рр.] // Солодар О. Нариси з історії Чигиринщини. – Черкаси, 2003. – С. 172–181, 188–191.

109. Лазуренко, В. Чигиринська республіка. Свирид Коцур // Лазуренко В. Історія Чигиринщини (з найдавніших часів до сьогодення) : [навч. посіб.]. – Черкаси, 2004. – Розд. 8, § 5. – С. 191–192.

110. Бушин, М. І. Чигиринська республіка. Свирид Коцур / М. І. Бушин, В. М. Лазуренко // Бушин М. І. Витоки державності. Чигиринщина. – Черкаси, 2006. – С. 140–141.

111. Гринжола, М. Отаман Коцур : [уродженець с. Суботів Чигирин. р-ну, керівник «Чигиринської республіки»] / Максим Гринжола // Чигиринщина в історії України. Літопис Чигиринського краю. – Черкаси, 2016. – [36. 5]. – С. 347–357.

112. Гугля, В. Суботівський отаман Свирид Коцур : (польові записи 1991–1992 років) / Віктор Гугля // Солодар О. З пам'яті народної : (матеріали фольклор.-етнограф. експедицій). – Черкаси, 2016. – С. 381–387.

113. Солодар, О. Звивисті шляхи Свирида Коцура / Олександр Солодар // Нова Доба. – 2002. – 6 серп. – Дод. : Іст. сторінки, с. 2–3.

«Мліївська республіка». Отаман Голий

114. Чос, В. Мліївська республіка : [«Мліївська республіка» та отаман Голий, 1920–1921 рр.] / Володимир Чос // Прес-Центр. – 2007. – 31 жовт. – С. 29.

Територією, вільною від більшовизму, в роки війни була так звана Мліївська республіка, яку очолював отаман Голий (справжнє ім'я Трохим Іванович Бабенко).

115. Коваль, Р. Трохим Голий, отаман Мліївської гайдамацької січі : [Т. І. Бабенко, уродженець с. Хрещатик Черкас. р-ну] // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 100–114. – Бібліогр.: с. 114–115.

116. Гречуха, С. Отаман Голий / Сергій Гречуха // Реабілітовані історією. Черкаська область. – Черкаси, 2010. – Кн. 7. – С. 253–256.

117. Тегерешвілі, А. Отаман Голий. Загибель отамана Голого / Андрій Тегерешвілі // Героїзм і трагедія Холодного Яру. – Київ, 1996. – С. 118–122, 211–213.

118. Гречуха, С. Отаман Голий / С. Гречуха // Прес-Центр. – 2008. – 30 лип. – С. 29.

119. Звенигора, Я. Гайдамака Голий : за народ – останню сорочку й життя / Ярослав Звенигора // Козац. край. – 2016. – 29 жовт. – С. 6.

120. Прилуцький, В. І. Бабенко Трохим Іванович (Отаман Голий) / В. І. Прилуцький // Енциклопедія історії України : в 10 т. – Київ, 2003. – Т. 1 : А–В. – С. [157].

Холодноярська організація

*121. Коваль, Р. Історія Холодноярської організації / Р. М. Коваль. – Київ : Іст. клуб «Холодний Яр» ; Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2016. – 104 с. – (Бібліотека історичного клубу «Холодний Яр») (Серія «Отаманія ХХ ст.» ; кн. 8).

122. Коваль, Р. Начерк до історії Холодноярської організації 1917–1922 років // Коваль, Р. М. Повернення отаманів Гайдамацького краю. – Київ, 2001. – С. 194–220.

123. Мельниченко, В. М. Холодний Яр : героїка боротьби // Мельниченко В. М. Черкащина в добу Української революції

1917–1921 рр. : навч. посіб. / В. М. Мельниченко. – Черкаси, 2016. – С. 94–105 : фот.

124. Ляшко, Ю. Холодноярська республіка 1918–1922 рр. / Ю. Ляшко // Місто на скелястих берегах Тясмину : іст. нарис. – Черкаси, 2009. – С. 58–63. – Бібліогр.: с. 63.

125. Коваль, Р. Все коштовне має свою передісторію, має її і Холодноярська організація / Роман Коваль // Козац. край. – 2013. – 4 трав. – С. 6–7.

126. Гуля, Н. І. Холодний Яр на історичній карті України : [Холоднояр. республіка, 1918–1922 рр.] / Н. І. Гуля, Н. П. Лаврінченко // Черкащина в контексті історії України : матеріали Першої наук.-краєзнавчої конф. : (до 50-річчя утворення Черкас. обл.). – Черкаси, 2004. – С. 224–232.

127. Героїзм і трагедія Холодного Яру. – Київ : [Незборима нація], 1996. – 316 с.

Збірник матеріалів про збройну боротьбу у 1917–1930 рр. у Холодному Яру.

128. Дмитрук, В. Холодноярська республіка (1917–1924 рр.) // Дмитрук В. Вони боролись за волю України : [монографія]. – Луцьк, 2007. – С. 394–407.

129. Солодар, О. Нариси з історії Чигиринщини / Олександр Солодар. – Черкаси : Відлуння-Плюс, 2003. – 264 с.

Холодноярська організація (1919–1923 рр.). – С. 192–220.

130. Лазуренко, В. М. Холодноярська республіка // Лазуренко В. М. Історія Чигиринщини (з найдавніших часів до сьогодення) : [навч. посіб.]. – Черкаси, 2004. – Розд. 8, § 4. – С. 186–191.

131. Пономаренко, М. Холодноярська республіка / Михайло Пономаренко // Черкаський край – земля Богдана і Тараса : культуролог. зб. – Київ, 2008. – С. 486–497.

132. Пономаренко, М. Холодноярська республіка : [1918–1922 рр.] / Михайло Пономаренко // Холод. Яр : часопис. – 1996. – № 5. – С. 79–84.

133. Бушин, М. І. Холодноярська республіка / М. І. Бушин, В. М. Лазуренко // Бушин М. І. Витоки державності. Чигиринщина. – Черкаси, 2006. – С. 132–139.

134. Лютий-Лютенко, І. М. Вогонь з Холодного Яру : спогади / Іван Лютий-Лютенко ; [ред. С. Кравець]. – Детройт : Hamtramck Printing, 1986. – 151 с. : іл.

*135. Дорошенко, М. І. Стежками Холодноярськими : [спогади 1918–1923 рр.] / М. І. Дорошенко. – Філадельфія : [б. в.], 1973. – 220 с. : іл.

136. Щербатюк, В. Холодноярська республіка / В. Щербатюк // Край козацький : довід. з історії Лисянщини. – Київ, 2004. – С. 293–294.

137. Мараєв, В. Р. Холодноярська республіка 1919–1922 / В. Р. Мараєв // Енциклопедія історії України : в 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) [та ін.]. – Київ, 2013. – Т. 10 : Т–Я. – С. 410. – Бібліогр.: с. 410.

Отамани Холодного Яру

Загальні праці

138. Коваль, Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу / Роман Коваль ; ред. О. Коваль. – Київ : Діокор, 2006. – 624 с.

139. Коваль, Р. М. Повернення отаманів Гайдамацького краю / Роман Коваль. – Київ : Діокор, 2001. – 288 с. : іл.

*140. Коваль, Р. Отамани Гайдамацького краю : 33 біографії / Роман Коваль. – Київ : Правда Ярославичів, 1998. – 615 с. : портр., карт.

141. Легоняк, Б. І повіяв вогонь новий з Холодного Яру : [про отаманів Холоднояр. організації] / Богдан Легоняк // Залізнякові читання : матеріали Другої учн. наук.-краєзнавчої конф. – [Черкаси, 2010]. – С. 24–28.

142. Коваль, Р. Неповний список вищого військового керівництва Холодного Яру в 1917–1922 роках // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 420–421.

143. Коваль, Р. Неповний список козаків і старшин полку гайдамаків Холодного Яру з с. Грушківка Чигиринського повіту Київської губернії / Роман Коваль, Іван Березюк // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 425–428.

144. Коваль, Р. Неповний список козаків і старшин полку гайдамаків Холодного Яру з села Мельники Чигиринського повіту Київської губернії / Роман Коваль, Юрій Ляшко // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 431–437.

145. Коваль, Р. Останній бій : [останній бій та арешт отаманів Холодного Яру] / Роман Коваль // Коцац. край. – 2011. – 28 січ. – С. 15.

146. Приговор Киевского губернского трибунала – чрезвычайной сессии : [документ 1923 р. Вирок холоднороським отаманам] // Чигирин. вісті. – 1995. – 1 листоп. – С. 2.

147. Те саме // Лазуренко В. Історія Чигиринщини (з найдавніших часів до сьогодення) : [навч. посіб.]. – Черкаси, 2004. – С. 193–197.

148. Коваль, Р. Короткі біографії засуджених у справі холоднороських отаманів // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 422–424.

149. Валах, Т. Воля або смерть в бою. Тільки не безчестя! : [отамани Холодного Яру, ув'язнені і страчені у 1923 р. в Лук'янівській в'язниці м. Київ] / Тетяна Валах // Прес-Центр. – 2011. – 28 верес. – С. 27.

150. Апеляційний суд Києва реабілітував засуджених отаманів Холодного Яру : приводом стало звернення Черкас. обл. ради // Акцент. – 2016. – 26 окт. – С. 13.

151. Леонов, І. Праведне рішення : отамани Холодного Яру реабілітовані судом / Іван Леонов // Україна молода. – 2016. – 20 жовт. – С. 4.

152. Калиновська, Т. Знеславлені холоднороські визнані героями майже через 100 років / Тетяна Калиновська, Петро Жук // Черкас. край. – 2016. – 2 листоп. – С. 9.

Персоналії

Андрій і Олександр Блажевські

153. Коваль, Р. Брати Блажевські : [Андрій і Олександр Блажевські, уродженці с. Ксаверове Городищен. р-ну] // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 296–300. – Бібліогр.: с. 300.

154. Тегерешвілі, А. Останні холодноярці – брати Блажевські / Андрій Тегерешвілі // Героїзм і трагедія Холодного Яру. – Київ, 1996. – С. 251–259.

155. Коваль, Р. Городищенські брати – отамани Блажевські / Роман Коваль // Козац. край. – 2012. – 21 лют. – С. 7.

Кость Блакитний

156. Коваль, Р. Кость Блакитний, Головний отаман Холодного Яру // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 81–82. – Бібліогр.: с. 90–91.

157. Коваль, Р. Кость Блакитний, головний отаман Холодного Яру / Роман Коваль // Січеслав. – 2012. – № 3. – С. 151–160. – Бібліогр.: с. 161–169.

Богдан

158. Коваль, Р. Отаман Богдан // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 39–43. – Бібліогр.: с. 43.

159. Те саме // Козац. край. – 2011. – 11 лип. – С. 6.

Архип Бондаренко

160. Коваль, Р. Останнє слово Архипа Бондаренка // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 96–99. – Бібліогр.: с. 99.

Мефодій Голик-Залізник

161. Коваль, Р. Мефодій Голик-Залізник, «залізничник» із Нерубай-лісу // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 217–227. – Бібліогр.: с. 226–227.

Антон Грозний

162. Коваль, Р. Антін Грозний, отаман Городищини : [уродженець с. Мале Старосілля Смілян. р-ну] // Коваль Р. Коли кулі співали : біоґр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 142–146. – Бібліоґр.: с. 146.

163. Тегерешвілі, А. Отаман Грозний / Андрій Тегерешвілі // Героїзм і траґедія Холодного Яру. – Київ, 1996. – С. 224–225.

164. Коваль, Р. Антін Грозний, отаман Городищини / Роман Коваль // Прес-Центр. – 2013. – 6 лют. – С. 16.

165. Те саме // Козац. край. – 2011. – 7 жовт. – С. 6.

Андрій Гулий-Гуленко

166. Буравченков, А. О. Гулий-Гуленко Андрій : [військ. діяч, генерал-хорунжий Армії УНР] / А. О. Буравченков // Енциклопедія історії України : в 10 т. – Київ, 2004. – Т. 2 ; Г–Д. – С. 251. – Бібліоґр.: с. 251.

167. Коваль, Р. Андрій Гулий-Гуленко, командувач Південної групи військ УНР // Коваль Р. Коли кулі співали : біоґр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 262–287. – Бібліоґр.: с. 286–287.

168. Коваль, Р. М. Гулий-Гуленко Андрій / Р. М. Коваль // Енциклопедія Сучасної України. – Київ, 2006. – Т. 6 ; Го–Гю. – С. 607 : портр. – Бібліоґр.: с. 607.

169. Щербатюк, В. Гулий-Гуленко А. О. / В. Щербатюк // Край козацький : довід. з історії Лисянщини. – Київ, 2004. – С. 75.

170. Багацький, Л. Героїка двадцятих. З непокірного роду – Андрій Олексійович Гулий-Гуленко [Електронний ресурс] / Леонід Багацький. – Режим доступу: storinka-m.kiev.ua/acticl.php?id=542 (дата звернення: 18.03.2017). – Назва з екрана.

Денис Гупало

171. Коваль, Р. Отаман Чорного лісу Денис Гупало // Коваль Р. Коли кулі співали : біоґр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 228–238. – Бібліоґр.: с. 237–238.

Ларіон Загородній

172. Коваль, Р. Ларіон Загородній, отаман Чорного лісу і Холодного Яру // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 195–212. – Бібліогр.: с. 211–212.

173. Коваль, Р. Ларіон Загородній, отаман Чорного лісу і Холодного Яру / Роман Коваль // Козац. край. – 2012. – 16 берез. – С. 3.

174. Логвиненко, І. Вогонь з Холодного Яру : [діяльність повстанських загонів у 1922 р. Отаман Л. Загородній] / І. Логвиненко // Нар. газета. – 1995. – Серп. (№ 32). – С. 4–5.

Юхим Ільченко

175. Коваль, Р. Чигиринський отаман Юхим Ільченко : [уродженець с. Рублівка Чигирин. р-ну] // Коваль Р. Багряні жнива української революції : 100 історій і біогр. учасників Визвол. змагань : воєнно-іст. нариси. – Вид. 2-ге, випр. і допов. – Київ, 2006. – С. 236–239.

176. Коваль, Р. Чигиринський отаман Юхим Ільченко / Роман Коваль, Олександр Солодар // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 92–94. – Бібліогр.: с. 95.

177. Коваль, Р. Чигиринський отаман Юхим Ільченко / Роман Коваль // Україна козацька. – 2013. – Квіт. (№ 7/8). – С. 11.

178. Коваль, Р. Отаман Юхим Ільченко мріяв перенести столицю з Києва до Чигирини / Роман Коваль, Олександр Солодар // Прес-Центр. – 2013. – 27 берез. – С. 17.

179. Те саме // Козац. край. – 2011. – 4 серп. – С. 6.

180. Солодар, О. Юхим Ільченко / Олександр Солодар // Чигирин. вісті. – 2002. – 28 серп.

Василь Кваша

181. Гребенюк, Г. Холодноярський курінний Василь Кваша / Григорій Гребенюк, Роман Коваль // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів

Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 136–141. –
Бібліогр.: с. 141.

Отаман Квітковський (Цвітковський)

182. Щербатюк, В. М. Квітковський (Цвітковський) : [отаман Вільного Козацтва, уродженець Уман. повіту] / В. М. Щербатюк // Енциклопедія Сучасної України. – Київ, 2012. – Т. 12 : Кал–Киї. – С. 569.

183. Коваль, Р. Звенигородський отаман Цвітковський // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 239–245. – Бібліогр.: с. 245.

184. Щербатюк, В. Отаман Квітковський / В. Щербатюк // Добридень. – 2000. – № 12. – С. 21–22.

185. Щербатюк, В. Представник національної козачої ради отаман Квітковський / В. Щербатюк // Понад Тікичем. – 2009. – 7 лип. – С. 3.

186. Щербатюк, В. Квітковський (Цвітковський) / В. Щербатюк // Край козацький : довід. з історії Лисянщини. – Київ, 2004. – С. 106–107.

Прокіп Пономаренко (отаман Квочка)

187. Абашина, Л. Пономаренко Прокіп Мефодійович (отаман Квочка) – член Холодноярського повстанського комітету : [уродженець с. Лубенці Кам'ян. р-ну] / Людмила Абашина, Богдан Легоняк // Чигиринщина в історії України. Літопис Чигиринського краю. – Черкаси, 2016. – [Збірник 5]. – С. 357–359.

Охтанась Келеберда

188. Коваль, Р. Охтанась Келеберда, отаман Вереміївської козацької сотні // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 44–54. – Бібліогр.: с. 53–54.

189. Те саме // Козац. край. – 2011. – 2 верес. – С. 6–7.

Микола Кібець-Бондаренко

190. Коваль, Р. Цибулівський месник Микола Кібець-Бондаренко // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 60–70. – Бібліогр.: с. 70.

191. Дорошенко, М. І. Трагедія родини Бондаренка-Кібця. Триумф Кібця. Загибель Кібця. Похорон Кібця. / М. І. Дорошенко // Героїзм і трагедія Холодного Яру. – Київ, 1996. – С. 192–200, 203–207.

Іван Компанієць

192. Гугля, В. І. Холодноярський сотник Іван Компанієць / В. І. Гугля // Черкащина в контексті історії України : матеріали Першої наук.-краснавч. конф. Черкащини : (до 50-річчя утворення Черкас. обл.). – Черкаси, 2004. – С. 429–434.

193. Те саме // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 29–31. – Бібліогр.: с. 31.

194. Коваль, Р. Іван Компанієць : гайдамацький сотник, якому судилося стати одним із символів Холодного Яру / Роман Коваль // Козац. край. – 2013. – 19 квіт. – С. 7.

195. Звенигора, Я. На території Мотриного монастиря постав пам'ятник холодноярському сотнику Компанієцю / Ярослав Звенигора // Козац. край. – 2015. – 8 трав. – С. 4.

Іван Лютий-Лютенко

196. Коваль, Р. Лютий-Лютенко Іван Макарович (отаман Іван Гонта ; 1897–1989) : [отаман Холод. Яру, підприємець, меценат, уродженець Капустянського лісництва біля с. Товмач Шполян. р-ну] // Енциклопедія історії України : в 10 т. – Київ, 2009. – Т. 6 : Ла–Мі. – С. 397. – Бібліогр.: с. 397.

197. Коваль, Р. Іван Лютий-Лютенко, звенигородський отаман // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 365–381. – Бібліогр.: с. 380–381.

198. Коваль, Р. Звенигородські отамани. Іван Лютий-Лютенко / Роман Коваль // Шевченків край : іст.-культуролог. нариси. – Київ, 2005. – С. 142–156.

199. Коваль, Р. Отаман Звенигородщини : [І. М. Лютий-Лютенко (Гонта), Голов. отаман Холод. Яру] / Роман Коваль // Пам'ять століть. – 2007. – № 1. – С. 165–167.

200. Бראהда, О. Від найкращого студента Москви – до славного отамана Холодного Яру і успішного бізнесмена США : [І. Лютий-Лютенко] / Олександр Бראהда // Прес-Центр. – 2010. – 3 лют. – С. 27.

201. Коваль, Р. Втративши Вітчизну, отаман Лютий-Лютенко жив у США і навіть Африці. Та Холодний Яр не забув... / Роман Коваль // Козац. край. – 2012. – 28 черв. – С. 2.

202. Темченко, М. І. Мій батько Іван Лютий-Лютенко : розповідь дочки отамана / Марія Темченко // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 411–413.

203. Те саме // Прес-Центр. – 2012. – 12 верес. – С. 23.

204. Щербатюк, В. Лютий-Лютенко І. М. : [отаман Холодного Яру] / В. Щербатюк // Край козацький : довід. з історії Лисянщини. – Київ, 2004. – С. 158–159.

Див. також № 134.

Яків Мамай (Щириця)

205. Коваль, Р. Яків Мамай, отаман Білого Яру : [Я. Щириця, уродженець с. Боровиця Чигирин. р-ну] // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 288–295. – Бібліогр.: с. 295.

206. Коваль, Р. Яків Мамай, отаман Білого Яру / Роман Коваль // Козац. край. – 2011. – 29 квіт. – С. 6.

207. Солодар, О. Отаман Мамай – забутий герой громадянської війни / Олександр Солодар // Нова Доба. – 2002. – 19 лют. – Дод. : Іст. сторінки, с. 1–3.

Іван Савченко-Нагірний

208. Коваль, Р. Іван Савченко-Нагірний, отаман Наддніпрянського партизанського загону : [уродженець с. Вереміївка Чорнобаїв. р-ну] // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 246–261. – Бібліогр.: с. 260–261.

209. Григоренко, Т. Отаман із Вереміївки Савченко-Нагірний страчений як кримінальний злочинець. А він боровся «за рідну мову народу» / Тетяна Григоренко // Черкас. край. – 2016. – 13 лип. – С. 17.

210. Коваль, Р. Отаман Іван Нагірний / Роман Коваль // Укр. газета. – 2004. – 8-14 січ. (№ 1). – С. 8.

211. Жижко, С. Правда переможе! : [І. Г. Савченко (Нагірний)] / С. Жижко, Р. Коваль, О. Чешков // Голос України. – 2005. – 11 черв. – С. 9.

Герасим Нестеренко-Орел

212. Коваль, Р. Головний отаман Холодного Яру Герасим Нестеренко-Орел // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 153–166. – Бібліогр.: с. 166.

Зінько Самгородський (Зінько Стригун)

213. Коваленко, В. «Зінько прославлений...» : [Зінько Петрович Стригун (1890–1923), ватажок повстанців, уродженець с. Самгородок Смілян. р-ну] // Коваленко В. М. Ненароджене сонце або Великий піст Зінька Самгородського. Дзвони житніх китиць : [поєми]. – Черкаси, 2000. – С. 76–84.

214. Коваленко, В. «Зінько прославлений...» [З. П. Стригун] / Валентина Коваленко // Місто. – 1999. – 30 верес. – С. 9.

Сидір Темний

215. Коваль, Р. Холодноярський сотник Сидір Темний : [уродженець с. Грушківка Кам'ян. р-ну] // Коваль Р. Коли кулі співали :

біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 359–364. – Бібліогр.: с. 363–364.

216. Коваль, Р. Холодноярський сотник Темний золоту «касу» сотні, закопану під дубом, так і не знайшов... / Роман Коваль // Прес-Центр. – 2013. – 27 лют. – С. 17.

217. Коваль, Р. Світлий образ Сидора Темного / Роман Коваль // Україна козацька. – 2013. – Серп. (№ 15/16). – С. 12.

Федір Уваров

218. Коваль, Р. Кубанський ватажок Холодного Яру Федір Уваров // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 24–28. – Бібліогр.: с. 28.

219. Полікша, С. Кубанець Уварів – отаман Холодного Яру в 1919 році / Сергій Полікша // Героїзм і трагедія Холодного Яру. – Київ, 1996. – С. 59–61, 63–65.

220. Коваль, Р. Кубанський ватажок Холодного Яру / Роман Коваль // Прес-Центр. – 2013. – 28 серп. – С. 16.

Пилип Хмара

221. Коваль, Р. Чорноліський полковник Пилип Хмара // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 116–133. – Бібліогр.: с. 133–135.

Отаман Чорний (Гаврило Куреда)

222. Колибенко, О. Матеріали до історії повстанського руху 20-х років ХХ ст. на Переяславщині : отаман Чорний (Г. Т. Куреда) / Олена Колибенко, Олександр Колибенко // Наукові записки з української історії : зб. наук. ст. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – Вип. 30. – С. 39–45.

Діє у Золотоніському та Черкаському повітах.

223. Коваль, Р. Переяславський отаман Чорний [Гаврило Куреда] // Коваль Р. Повернення отаманів Гайдамацького краю. – Київ, 2001. – С. 81–84.

Отаман Чорний (Іван Шарий)

224. Звенигора, Я. Після Крут став холоднороським отаманом Чорним : [Іван Шарий, уродженець с. Вереміївка Чернобаїв. р-ну] / Ярослав Звенигора // Вечірні Черкаси. – 2017. – 1 лют. – С. 11.

Чорний Ворон (Микола Скляр)

225. Коваль, Р. Чорний Ворон (Микола Скляр) // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 55–59. – Бібліогр.: с. 59.

226. Ляшко, Ю. Лицар Холоднороського степу : [ватажок повстан. загону у Холод. Яру у 1920 р. Чорний Ворон (Микола Скляр)] / Ю. Ляшко // Богданів край. – 2000. – Берез. (№ 1). – С. 3.

Чорний Ворон (Іван Черноусов)

227. Коваль, Р. Чорний Ворон із-під Товмача : [Іван Черноусов, уродженець с. Товмач Шполян. р-ну] // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 147–152. – Бібліогр.: с. 152.

228. Шевченко, М. Отаман Чорний Ворон : [Іван Черноусов] / Марія Шевченко // XXIV березнева наукова сесія Осередку Наукового товариства ім. Шевченка у Черкасах : матеріали доповідей на засіданнях секцій і комісій, 11-27 берез. 2013 р. – Черкаси, 2014. – С. 114–117.

229. Шкляр, В. Ще одна таємниця Чорного Ворона : [Іван Черноусов – прототип героя роману Василя Шклера «Чорний Ворон»] / Василь Шкляр // Шполяночка плюс. – 2016. – 13 трав. – С. 8.

Андрій Чорнота (Юрій Дроботковський)

230. Коваль, Р. Андрій Чорнота, отаман кінної сотні Холодного Яру : [Юрій Дроботковський] // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 183–194. – Бібліогр.: с. 193–194.

Брати Чучупаки

231. Коваль, Р. Чучупаки [уродженці с. Мельники Чигирин. р-ну] // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 32–38. – Бібліогр.: с. 38.

232. Мироненко, Г. Родина Чучупаків / Г. Мироненко // Героїзм і трагедія Холодного Яру. – Київ, 1996. – С. 50–52.

233. Мироненко, Г. Вони відстоювали ідеї незалежності України : [родина Чучупаків] / Г. Мироненко, М. Гончаренко // Чигирин. вісті. – 1995. – 14, 25, 28 жовт.

234. Титаренко, Л. Отаманська родина [Чучупаків] / Лідія Титаренко // Голос України. – 2004. – 21 серп. – С. 5.

235. Коваль, Р. Брати Чучупаки / Роман Коваль // Козац. край. – 2011. – 14 квіт. – С. 6–7.

236. Чучупак-Завалішина, Л. Душею з вами : спогади дочки нач. штабу полку гайдамаків Холодного Яру П. Чучупака / Л. Чучупак-Завалішина. – Київ : Риф, 2005. – 112 с. : іл.

Василь Чучупак

237. Лазуренко, В. Чучупака (Чучупак) Василь : [Головний отаман Холодного Яру у 1919–1920 рр.] // Лазуренко В. Історія Чигиринщини (з найдавніших часів до сьогодні) : [навч. посіб.]. – Черкаси, 2004. – С. 190–191.

238. Бушин, М. І. Чучупака (Чучупак) Василь / М. І. Бушин, В. М. Лазуренко // Бушин М. І. Витоки державності. Чигиринщина. – Черкаси, 2006. – С. 137–138.

239. Коваль, Р. Головний отаман Холодного Яру : [В. Чучупак] / Роман Коваль // Пам'ять століть. – 2009. – № 1/2. – С. 263–265.

240. Дорошенко, М. Василь Чучупака / М. Дорошенко // Дорошенко М. Стежками Холодноярськими : [спогади 1918–1923 рр.]. – Філядельфія, 1973. – С. 57–58.

241. Ляшко, Ю. «Історія колись скаже, хто я був і де дівся...» : [з біогр. В. Чучупака] / Юрій Ляшко // Труд. слава. – 2014. – 18 квіт. – С. 3.

242. Макарюк, В. Василь Чучупак у спогадах односельців / Віта Макарюк // Чигирин. вісті. – 2016. – 23 квіт. – С. 3.

243. Вівчарик, О. У Мельниках Чигиринського району встановлено й освячено пам'ятний знак на могилі Василя Чучупака / О. Вівчарик // Нова Доба. – 2002. – 29 серп. – С. 3.

244. Вівчарик, О. У Холодному Яру вшанували пам'ять Василя Чучупака : [до 90-річчя з дня загибелі отамана] / Олександр Вівчарик // Нова Доба. – 2010. – 20 квіт. – С. 2.

245. Яковлєва, Н. Схилили голови перед пам'яттю отамана Холодноярської республіки Василя Чучупака / Н. Яковлєва // Чигирин. вісті. – 2011. – 19 квіт. – С. 1.

Леонтій Шевченко

246. Білецький, Ф. Останній отаман : [Л. А. Шевченко. Загинув 8.01.1919 у м. Звенигородка] / Феофан Білецький // Черкас. край. – 2003. – 16 трав. – С. 9.

Григорій Яковенко

247. Коваль, Р. Григорій Яковенко, член Холодноярського повстанкому // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 167–181. – Бібліогр.: с. 181–182.

ВИДАТНІ ПОСТАТІ ЧЕРКАЩАН – УЧАСНИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Загальні праці

248. Шатайло, О. Спадкоємці козацької слави : біогр. генералів Армії УНР – уродженців Черкащини / Олег Шатайло. – Дрогобич : Відродження, 2009. – 192 с. : портр.

249. Масненко, В. В. Українські громадсько-політичні діячі – уродженці Черкащини: невитребуваний державотворчий потенціал / В. В. Масненко // Черкащина в контексті історії України : матеріали Першої наук.-краєзнавчої конф. : (до 50-річчя утворення Черкас. обл.). – Черкаси, 2004. – С. 26–34.

250. Коваль, Р. Неповний список вояків і військових діячів, які народилися на території сучасної Черкаської області / Роман Коваль, Юрій Ляшко // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 443–454.

251. Кравець, А. Світло волі на вістрі шаблі : у часи УНР уродженці Черкащини стали найкращими полководцями її війська... / Андрій Кравець // Прес-Центр. – 2009. – 19 серп. – С. 27.

252. Валах, Т. Т. Лицар ордена Залізного Хреста : [Ю. Й. Тютюнник, А. М. Вовк] / Т. П. Валах // Розвиток музейної справи на Черкащині : матеріали другої наук.-практ. конф., Черкаси, черв. 2009 р. – Черкаси, 2016. – С. 181–186.

253. Бראהда, О. Черкаські офіцери війська УНР: на коні, в літаку і панцернику : [В. Торічне, уродженець м. Черкаси ; Є. Копац, уродженець с. Вітове Чигирин. р-ну ; П. Силенко-Кравець, уродженець м. Черкаси] / Олександр Бראהда // Козац. край. – 2016. – 29 жовт. – С. 6.

Персоналії

Андрієвський Опанас Михайлович

254. Осташко, Т. С. Андрієвський Опанас Михайлович (1878–1955) : [держ. і політ. діяч, вчений-правник, член Директорії УНР, уродженець Уман. повіту] / Т. С. Осташко // Енциклопедія історії України : в 10 т. – Київ, 2003. – Т. 1 : А–В. – С. 83. – Бібліогр.: с. 83.

255. Кравець, А. Як черкаські козаки Петлюру скидали : [про О. Андрієвського] / Андрій Кравець // Вечірні Черкаси. – 2014. – 22 січ. – С. 21.

Базильський Гаврило Макарович

256. Шатайло, О. Він вів у бій новітніх запорожців : [генерал Армії УНР Гаврило Базильський, уродженець с. Соколівка Жашків. р-ну] // Шатайло О. Спадкоємці козацької слави : біогр. генералів Армії УНР – уродженців Черкащини. – Дрогобич, 2009. – С. 64–83 : іл. – Бібліогр.: с. 81–83.

Шатайло, О. Усі ордени російської імперії здобув генерал з Уманського повіту / О. Шатайло // Невідома Черкащина: (іст. сторінки «Нової Доби»). – Черкаси, 2002. – С. 6–8.

258. Те саме // Нова Доба. – 2000. – 4 квіт. – Дод.: Історичні сторінки, с. 6–7.

259. Щербатюк, О. Генерал, який залишився непереможеним / О. Щербатюк // Прес-Центр. – 2006. – 29 листоп. – С. 29.

260. Кравець, А. Генерали УНР повертаються додому : [вшанування пам'яті Г. Базильського] / Андрій Кравець // Прес-Центр. – 2012. – 20 черв. – С. 27.

Барвінський Борис Федорович

261. Шатайло, О. Звивисті шляхи командира : [генерал-хорунжий Армії УНР Борис Барвінський, уродженець с. Грищинці Канів. р-ну] // Шатайло О. Спадкоємці козацької слави: біогр. генералів Армії УНР – уродженців Черкащини. – Дрогобич, 2009. – С. 166–169 : іл. – Бібліогр.: с. 169.

262. Бравада, О. З погонями різних армій щоразу брали на приціл Кремль... : [Б. Барвінський] / Олександр Бравада // Прес-Центр. – 2011. – 23 листоп. – С. 27.

Білинський Михайло Іванович

263. Науменко, К. Є. Білинський Михайло Іванович (1883–1921) : [військ. діяч, контр-адмірал ВМФ УНР, уродженець смт Драбів] / К. Є. Науменко // Енциклопедія історії України : в 10 т. – Київ, 2003. – Т. 1 : А–В. – С. 283. – Бібліогр.: с. 283.

264. Шатайло, О. Нескорений державник // Шатайло О. Спадкоємці козацької слави : біогр. генералів Армії УНР – уродженців Черкащини. – Дрогобич, 2009. – С. 124–139.

265. Бравада, О. Творець морської піхоти України / Олександр Бравада // Прес-Центр. – 2009. – 18 лют. – С. 27.

266. Кравець, А. Творець морської піхоти України – з Черкащини / Андрій Кравець // Козац. край. – 2016. – 22 листоп. – С. 5.

267. Стрельський, Г. Михайло Іванович Білінський / Г. Стрельський // Історія в школі. – 1998. – № 5/6. – С. 49.

Біляшівський Микола Федотович

268. Верстюк, В. Біляшівський Микола Федотович (1867–1926) : [археолог, етнограф, мистецтвознавець, музей. діяч, дійсний член УАН (1919), член Центр. Ради, голова ком. охорони пам'яток старовини Ген. секретарства освіти УНР, уродженець м. Умань] // Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради : бібліогр. довід. / В. Верстюк, Т. Осташко. – Київ, 1998. – С. 68–69.

269. Горбик, В. О. Біляшівський Микола Федотович / В. О. Горбик, Е. М. Піскова // Енциклопедія історії України : в 10 т. – Київ, 2003. – Т. 1 : А–В. – С. 295. – Бібліогр.: С. 295.

270. Біляшівський, Б. М. Будівничий української культури (М. Ф. Біляшівський) / Б. М. Біляшівський, М. М. Біляшівський // Репресоване красзнавство (20-30-і роки). – Київ, 1991. – С. 21–24.

271. Антонова, О. Доля вченого / О. Антонова // Черкаський край – земля Богдана і Тараса : культуролог. зб. – Київ, 2002. – С. 465–470.

Вовк Андрій Миколайович

272. Бойко, О. Д. Вовк Андрій Миколайович (1882–1969) : [військ. та громад. діяч, ген.-хорунжий Армії УНР, уродженець с. Демки Драбів. р-ну] / О. Д. Бойко // Енциклопедія історії України : в 10 т. – Київ, 2003. – Т. 1 : А–В. – С. 589 : портр.

273. Шатайло, О. Уродженець з бойовим минулим : [А. Вовк] // Шатайло О. Спадкоємці козацької слави : біогр. генералів Армії УНР – уродженців Черкащини. – Дрогобич, 2009. – С. 84–96 : іл. – Бібліогр.: с. 95–96.

274. Коваль, Р. Генерал-полковник Армії УНР Андрій Вовк // Коваль Р. Багряні жнива Української революції : 100 історій і біогр. учасників Визвол. змагань : воєнно-іст. нариси. – Вид. 2-ге, випр. і допов. – Київ, 2006. – С. 341–344.

275. Голиш, Г. Земляки-державотворці з Черкащини : [міністр уряду УНР А. М. Вовк та міністр юстиції УНР С. П. Шелухін, уродженці

с. Деньги Золотоніс. р-ну] / Григорій Голиш // Нова Доба. – 2008. – 1 квіт. – С. 10.

276. Голиш, Г. Від босоногого хлопчачка – до пенсіонера ООН у Відні / Григорій Голиш // Дрaбівщина. – 2011. – 17 черв. – С. 3.

Водяний Яків Михайлович

277. Савченко, Г. П. Водяний Яків Михайлович (1886–1940) : [політ. діяч, уродженець м. Сміла] / Г. П. Савченко // Енциклопедія історії України : в 10 т. – Київ, 2003. – Т. 1 : А–В. – С. 592. – Бібліогр.: с. 592.

278. Коваль, Р. Яків Водяний, черкаський полковник Вільного козацтва // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 316–327. – Бібліогр.: с. 326–327.

279. Загорнюк, Л. Полковник Яків Водяний / Л. Загорнюк // Військо України. – 2001. – № 3/4. – С. 51–52.

280. Зіменков, Ю. Отаман «Вільного козацтва» Яків Водяний / Юрій Зіменков // Молодь Черкащини. – 2009. – 6 трав. – С. 8.

* * *

281. Водяний, Я. В Холоднім Яру : уривок зі спогадів / Яків Водяний // Героїзм і трагедія Холодного Яру. – Київ, 1996. – С. 158–163.

282. Водяний, Я. На розстріл : (зі споминів) / Яків Водяний // Героїзм і трагедія Холодного Яру. – Київ, 1996. – С. 42–49.

Гарячий Павло Павлович

283. Коваль, Р. Гарячий (Горячий) Павло Павлович (1893–1943) : [військ. діяч, інженер, учитель ; сотник Армії УНР, уродженець с. Буда-Горобіївська Канів. р-ну] // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 447.

284. Коваль, Р. Канівський козак Павло Гарячий // Коваль Р. Багряні жнива Української революції : 100 історій і біогр. учасників Визвол. змагань : воєнно-іст. нариси. – Вид. 2-ге, випр. і допов. – Київ, 2006. – С. 292–297.

285. Коваль, Р. Сотник Гарячий: гарячий поборник волі України... / Роман Коваль, Сергій Медведєв // Прес-Центр. – 2012. – 29 лют. – С. 26.

Глувківський Андрій Іванович

286. Коваль, Р. Глувківський Андрій Іванович (1894–після 1927) : [військ., інженер-гідротехнік ; старшина 1-ї Запорізької артилерійської бригади Армії УНР, уродженець м. Сміла] // Коваль Р. Коли кулі співали : біографію отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 446–447.

287. Коваль, Р. Андрій Глувківський і сотник Пругло // Коваль Р. Багряні жнива Української революції : 100 історій і біографій учасників Визвольної змагання : воєнно-історичні нариси. – Вид. 2-ге, випр. і допов. – Київ, 2006. – С. 345–346.

288. Коваль Р. В часи УНР смілянин прославився і як практик, і як теоретик «Богів війни» – артилерії : [А. Глувківський] / Роман Коваль // Козацький край. – 2016. – 30 листоп. – С. 6.

Григоріїв Никифір Якович

289. Осташко, Т. С. Григоріїв Никифір Якович (1883–1953) : [громад. та політ. діяч, письменник, журналіст ; член Центр. і Малої Рад, міністр нар. освіти УНР (1918), уродженець с. Бурти Шполян. району] / Т. С. Осташко // Енциклопедія історії України : в 10 т. – Київ, 2004. – Т. 2 : Г–Д. – С. 199–200. – Бібліогр.: с. 200.

290. Верстюк, В. Григоріїв Никифір Якович // Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради : бібліогр. довід. / В. Верстюк, Т. Осташко. – Київ, 1998. – С. 84–85.

291. Сухобокова, О. О. Григоріїв Никифір Якович (1883–1953) / О. О. Сухобокова // Енциклопедія Сучасної України. – Київ, 2006. – Т. 6 : Го–Гю. – С. 439.

292. Бравада, О. «Голос Америки» в Україні чули завдяки шполянину / Олександр Бравада // Прес-Центр. – 2010. – 1 груд. – С. 27.

Гризло Семен Григорович

293. Савченко, Г. П. Гризло Семен Григорович (1888–1922) : [один із організаторів Вільного козацтва, уродженець с-ща Катеринопіль] / Г. П. Савченко // Енциклопедія історії України : в 10 т. – Київ, 2004. – Т. 2 : Г–Д. – С. 202. – Бібліогр.: с. 202.

294. Коваль, Р. М. Гризло Семен Григорович / Р. М. Коваль // Енциклопедія Сучасної України. – Київ, 2006. – Т. 6 : Го–Гю. – С. 451.

295. Коваль, Р. Звенигородські отамани. Семен Гризло / Роман Коваль // Шевченків. край: іст.-культуролог. нариси. – Київ, 2005. – С. 138–141.

296. Коваль, Р. Звенигородський кошовий Семен Гризло // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 71–80. – Бібліогр.: с. 79–80.

297. Щербатюк, В. Семен Гризло : [отаман Вільного Козацтва] / В. Щербатюк, О. Беззубець // Край козацький : довід. з історії Лисянщини. – Київ, 2004. – С. 74.

298. Коваль, Р. Народний полководець повертається : [звенигород. кошовий Семен Гризло : бесіда з Романом Ковалем] / підгот. Алла Коновал // Шевченків край. – 2016. – 18 берез. – С. 4.

299. Коваль, Р. Звенигородський кошовий Семен Гризло / Роман Коваль // Козац. край. – 2012. – 15 листоп. – С. 6.

300. Коваль, Р. Семен Гризло – звенигородський полковник / Роман Коваль // Добридень. – 2000. – № 2/6. – С. 32–33.

Грудницький Олександр Григорович

301. Юренко, О. П. Грудницький Олександр Григорович (1892–1921) : [політ. діяч, письменник, публіцист, очолював Золотоніс. повітвиконком] / О. П. Юренко // Енциклопедія історії України : в 10 т. – Київ, 2004. – Т. 2 : Г–Д. – С. 225–226. – Бібліогр.: с. 226.

302. Юренко, О. П. Грудницький Олександр Григорович / О. П. Юренко // Енциклопедія Сучасної України. – Київ, 2006. – Т. 6 : Го–Гю. – С. 545. – Бібліогр.: с. 545.

303. Поліщук, В. Т. Ще один із «перших хоробрих» : Олександр Грудницький // Поліщук В. Т. Вибране : в 3 т. – Черкаси, 2013. – Т. 2 : Розстріляні таланти. Репресовані письменники Черкащини. – С. 130–144. – Бібліогр.: с. 143–144.

304. Силка, О. Грудницький Олександр Григорович / Оксана Силка // Золотоніський книгодрук (кінець XIX–початок XX ст.) : іст.-бібліогр. дослідж. – Черкаси, 2012. – С. 120–128.

305. Мазуренко, О. Комуніст із серцем українця-патріота / Ольга Мазуренко // Прес-Центр. – 2008. – 29 жовт. – С. 28.

Дерещук Петро Кузьмович

306. Коваль, Р. М. Дерещук Петро Кузьмович (1886–після 1934) : [отаман, уродженець с. Вишнопіль Тальнів. р-ну] / Р. М. Коваль // Енциклопедія Сучасної України. – Київ, 2007. – Т. 7 : Г–Ді. – С. 424. – Бібліогр.: с. 424.

307. Мицик, В. Полковник Петро Дерещук // Мицик В. Виднокрай : історія Тальнівщини в людях, подіях та експонатах музею. – Київ, 2010. – С. 100–102.

308. Кравець, С. Навіть втративши волю, уманський отаман підняв повстання у радянському концтаборі... : [П. Дерещук] / Світлана Кравець, Андрій Кравець // Козац. край. – 2012. – 28 черв. – С. 7.

309. Те саме // Прес-Центр. – 2012. – 27 черв. – С. 27.

Єфремов Сергій Олександрович

310. Бойко, О. Д. Єфремов Сергій Олександрович (1876–1839) : [громад., політ. та держ. діяч, публіцист, літературознавець. Ідеолог і теоретик укр. революції 1917-1921 рр., уродженець с. Пальчик Катеринопол. р-ну] / О. Д. Бойко // Енциклопедія історії України : в 10 т. – Київ, 2005. – Т. 3 : Е–Й. – С. 133–134. – Бібліогр.: с. 134.

311. Верстюк, В. Єфремов Сергій Олександрович // Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради : бібліогр. довід. / В. Верстюк, Т. Осташко. – Київ, 1998. – С. 44–50.

312. Наєнко, М. Сергій Єфремов як історична і літературна постать / М. Наєнко // Матеріали Всеукраїнських Єфремівських читань :

(26-27 верес. 1996 р. ; 17-18 жовт. 2001 р.) / ред. Ю. В. Тимошенко. – Черкаси, 2002. – С. 7–12.

313. Те саме // Літ Україна. – 2001. – 8 листоп. – С. 4.

314. Цимбалюк, М. Класик без жодної амбітності й славолюбія / Михайло Цимбалюк // Слово Просвіти. – 2011. – 20-26 жовт. (№ 42). – С. 10 ; 10-16 листоп. (№ 45). – С. 10.

315. Туменко, Л. Кайтанівка і Пальчик осяяні великими іменами Павла Филиповича і Сергія Єфремова : [відзначення 135-річчя від дня народж. С. Єфремова] / Леонід Туменко, Микола Костецький // Молодь Черкащини. – 2011. – 26 жовт. – С. 8.

Єфремов Сергій Федорович

316. Шатайло, О. Представник великого роду : [генерал-хорунжий Армії УНР Сергій Федорович Єфремов (1893–1966), уродженець с. Зеленьків Тальнів. р-ну] // Шатайло О. Спадкоємці козацької слави : біогр. генералів Армії УНР – уродженців Черкащини. – Дрогобич, 2009. – С. 170–175. : іл. – Бібліогр.: с. 175.

317. Науменко, К. Є. Єфремов Сергій / К. Є. Науменко // Енциклопедія історії України : в 10 т. – Київ, 2005. – Т. 3 : Е–Й. – С. 133. – Бібліогр.: с. 133.

318. Кравець, А. Козак з Тальнівщини був офіцером армії чотирьох держав : [С. Ф. Єфремов] / Андрій Кравець // Козац. край. – 2016. – 22 листоп. – С. 6.

319. Кравець, А. Карпатською Січчю командував тальнівчанин : [С. Ф. Єфремов] / Андрій Кравець // Прес-Центр. – 2010. – 20 жовт. – С. 29.

320. Те саме // Козац. край. – 2016. – 28 лип. – С. 6.

321. Те саме // Вечірні Черкаси. – 2016. – 13 лип. – С. 13.

Жупінас Дмитро Васильович

322. Литвин, М. Р. Жупінас Дмитро Васильович (1892–1968) : [військовик. Генерал-хорунжий Армії УНР, уродженець м. Сміла] / М. Р. Литвин, К. Є. Науменко // Енциклопедія Сучасної України. – Київ, 2009. – Т. 3 : Е–Ж. – С. 678. – Бібліогр.: с. 678.

323. Шатайло, О. Попереду кінних запорожців // Шатайло О. Спадкоємці козацької слави : біогр. генералів Армії УНР – уродженців Черкащини. – Дрогобич, 2009. – С. 176–179 : іл. – Бібліогр.: с. 179.

Загородський Олександр Олександрович

324. Буравченков, А. О. Загородський Олександр Олександрович (1889-1968) : [військ. діяч, генерал-полковник Армії УНР, уродженець с. Зеленьків Тальнів. р-ну] / А. О. Буравченков // Енциклопедія історії України : в 10 т. – Київ, 2005. – Т. 3 : Е–Й. – С. 194–195 : портр. – Бібліогр.: с. 200.

325. Шатайло, О. Голова лицарського ордену // Шатайло О. Спадкоємці козацької слави : біогр. генералів Армії УНР – уродженців Черкащини. – Дрогобич, 2009. – С. 97–122 : іл. – Бібліогр.: с. 120–122.

326. Литвин, М. Р. Загородський Олександр Олександрович / М. Р. Литвин // Енциклопедія Сучасної України. – Київ, 2010. – Т. 10 : З–Зор. – С. 91.

327. Мицик, В. Генерал Олександр Загородський // Мицик В. Виднокрай: історія Тальнівщини в людях, подіях та експонатах музею. – Київ, 2010. – С. 98–100.

328. Коваль, Р. Загородський Олександр Олександрович / Роман Коваль // Козац. край. – 2011. – 14 квіт. – С. 4.

Зозуля Яків Максимович

329. Коваль, Р. М. Зозуля Яків Максимович (1893–1984) : [політ. діяч, член Центральної Ради, уродженець с. Лебедин Шполян. р-ну] / Р. М. Коваль // Енциклопедія Сучасної України. – Київ, 2010. – Т. 10 : З–Зор. – С. 654.

330. Верстюк, В. Зозуля Яків Максимович // Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради : бібліогр. довід. / В. Верстюк, Т. Осташко. – Київ, 1998. – С. 97–98.

Кушнір Макар Олександрович

331. Осташко, Т. С. Кушнір Макар Олександрович (1890–1951) : [громад. та політ. діяч, журналіст, уродженець м. Черкаси] / Т. С. Осташко // Енциклопедія історії України : в 10 т. – Київ, 2008. – Т. 5 : Кон–Кю. – С. 547. – Бібліогр.: с. 547.

332. Верстюк, В. Кушнір Макар Олександрович // Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради : бібліогр. довід. / В. Верстюк, Т. Осташко. – Київ, 1998. – С. 113.

333. Масненко, В. Черкащанин став одним із засновників ОУН, створеної у лютому 1929-го / Віталій Масненко // Прес-Центр. – 2013. – 6 лют. – С. 17.

334. Те саме // Козац. край. – 2012. – 12 лют. – С. 7.

335. Берестенко, О. Українська «вулиця» Макара Кушніра / Олена Берестенко // Рідне місто Черкаси. – 2013. – 24 лип. – С. 12.

Левитський Микола Васильович

336. Верстюк, В. Левитський Микола Васильович (1859–1936) : [громад. і кооператив. діяч; член Центр. і Малої Рад, уродженець с. Хмільна Канів. р-ну] // Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради : бібліогр. довід. / В. Верстюк, Т. Осташко. – Київ, 1998. – С. 114.

337. Марочко, В. І. Левитський Микола Васильович / В. І. Марочко // Енциклопедія історії України : в 10 т. – Київ, 2009. – Т. 6 : Ла–Мі. – С. 82–83. – Бібліогр.: с. 83.

338. «Батько української кооперації» : [М. В. Левитський] // Україна : хронологія розвитку. Імперська доба. 1800–1917 рр. – Київ, 2011. – С. 132–133.

339. Фареній, І. А. «Артільний батько» Микола Левитський – видатний представник національної інтелігенції кінця XIX–першої третини XX ст. / І. А. Фареній // Гуржіївські історичні читання. – Черкаси, 2011. – Вип. 4. – С. 99–100.

340. Фареній, І. А. Політичні погляди та Закон історичної перспективи Миколи Левитського / І. А. Фареній // Вісн. Черкас. ун-ту. Сер. Історичні науки. – Черкаси, 2010. – Вип. 192. – С. 47–51.

Лівицький Андрій Миколайович

341. Верстюк, В. Лівицький Андрій Миколайович (1879–1954) : [громад., політ. та держ. діяч, правознавець ; член Центр. Ради і ЦК Селян. спілки, голова Директорії УНР, Голов. Отаман військ УНР, уродженець х. Красний Кут поблизу с. Ліпляве Канів. р-ну] // Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради : бібліогр. довід. / В. Верстюк, Т. Осташко. – Київ, 1998. – С. 116–117.

342. Прилуцький, В. І. Лівицький (Левицький) Андрій Миколайович / В. І. Прилуцький // Енциклопедія історії України : в 10 т. – Київ, 2009. – Т. 6 : Ла–Мі. – С. 199–200. – Бібліогр.: с. 200.

343. Коваль, Р. М. Лівицький Андрій Миколайович / Р. М. Коваль // Енциклопедія Сучасної України. – Київ, 2016. – Т. 17 : Лег–Лощ. – С. 355.

344. Лівицький Андрій Миколайович (керував урядом : жовтень–листопад 1920 р) // Уряди України у ХХ ст. : наук.-док. вид. – Київ, 2001. – С. 185–188.

345. Шамраєва, В. Андрій Лівицький : штрихи до політичної біографії / В. Шамраєва // Київ. старовина. – 2001. – № 1. – С. 156–166.

346. Дмитрук, В. Г. Андрій Лівицький – Президент УНР (1926–1954) Дмитрук В. Г. Вони боролись за волю України : монографія : в 3 т. – Луцьк, 2004. – Т. 1. – С. 174–175.

347. Кравець, А. Грізну УПА було створено за розпорядженням... канівчанина : [А. Лівицького] / Андрій Кравець // Прес-Центр. – 2011. – 6 лип. – С. 26.

Матушевський Федір Павлович

348. Верстюк, В. Матушевський Федір Павлович (1869–1919) : [громад. діяч, дипломат, публіцист, правник ; член Центр. Ради, уродженець м. Сміла] // Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради : бібліогр. довід. / В. Верстюк, Т. Осташко. – Київ, 1998. – С. 123–125.

349. Осташко, Т. С. Матушевський Федір Павлович / Т. С. Осташко // Енциклопедія історії України : в 10 т. – Київ, 2009. – Т. 6 : Ла–Мі. – С. 556. – Бібліогр.: с. 556.

350. Миронець, Н. Надзвичайна дипломатична місія УНР у Греції (1919–1920 роки) : [Ф. П. Матушевський] // Миронець Н. Джерела історичної пам'яті. – Київ, 2008. – С. 79–85.

351. Цимбалюк, М. Головна місія / Микола Цимбалюк // Слово Просвіти. – 2013. – 26-31 груд. (№ 51/52). – С. 6.

352. Поліщук, В. Т. «Безмежно відданий українській справі» (Федір Матушевський очима Євгена Чикаленка) // Поліщук В. Т. Про класиків, неокласиків і сучасників. – Черкаси, 2007. – С. 198–226.

353. Те саме // Київ. – 2008. – № 11/12. – С. 161–169 ; 2009. – № 1/2. – С. 162–169.

Мешковський Євген Васильович

354. Шатайло, О. Загинув за державність України : [генерал Євген Мешковський (1882–1920), уродженець с. Богдани Золотоніс. р-ну] // Шатайло О. Спадкоємці козацької слави : біогр. генералів Армії УНР – уродженців Черкащини. – Дрогобич, 2009. – С. 140–154. : іл. – Бібліогр.: с. 153–154.

355. Колянчук, О. М. Мешковський Євген Васильович / О. М. Колянчук // Енциклопедія історії України : в 10 т. – Київ, 2009. – Т. 6 : Ла–Мі. – С. 633–634. – Бібліогр.: с. 634.

356. Артеменко, І. У свій останній бій полковник Мешковський пішов з гвинтівкою проти кавалерії... / Ігор Артеменко // Прес-Центр. – 2013. – 21 серп. – С. 17.

Ольшевський Володимир Антонович

357. Шатайло, О. З когорти залізних : [генерал Володимир Ольшевський, уродженець м. Умань] // Шатайло О. Спадкоємці козацької слави : біогр. генералів Армії УНР – уродженців Черкащини. – Дрогобич, 2009. – С. 156–164 : іл. – Бібліогр.: с. 163–164.

358. Кравець, А. Генерали УНР повертаються додому : [вшанування пам'яті В. Ольшевського] / Андрій Кравець // Прес-Центр. – 2012. – 20 черв. – С. 27.

Отамановський Валентин Дмитрович

359. Верстюк, В. Отамановський Валентин Дмитрович (1893–1964) : [громад.-політ. діяч, історик, перекладач ; член Центр. Ради, уродженець с. Велика Яблунівка Смілян. р-ну] // Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради : бібліогр. довід. / В. Верстюк, Т. Осташко. – Київ, 1998. – С. 141–143.

360. Кот, С. І. Отамановський Валентин Дмитрович (1893–1964) / С. І. Кот // Енциклопедія історії України : в 10 т. – Київ, 2010. – Т. 7 : Мл–О. – С. 699–700. – Бібліогр.: с. 700.

361. Кравець, А. Смілянин став творцем таємного «Братства самостійників» / Андрій Кравець // Вечірні Черкаси. – 2013. – 18 груд. – С. 21.

Полтавець-Остряниця Іван Васильович

362. Осташко, Т. С. Полтавець-Остряниця Іван Васильович (1890–1957) : [військ. та політ. діяч, полковник Збройних сил Української Держави 1918 р., уродженець с. Суботів Чигирин. р-ну] / Т. С. Осташко // Енциклопедія історії України : в 10 т. – Київ, 2011. – Т. 8 : Па–Прик. – С. 362 : фот. – Бібліогр.: с. 362.

363. Іванченко, М. Іван Полтавець-Остряниця і вільнокозацький рух // Іванченко М. Сурма і меч. – Дрогобич, 2012. – С. 47–52.

364. Коваль, Р. Іван Полтавець-Остряниця, наказний гетьман Вільного козацтва // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 345–358. – Бібліогр.: с. 355–358.

365. Бушин, М. І. Іван Полтавець-Остряниця / М. І. Бушин, В. М. Лазуренко // Бушин М. І. Витоки державності. Чигиринщина. – Черкаси, 2006. – С. 130–131.

366. Лазуренко, В. Полтавець-Остряниця Іван / Лазуренко В. Історія Чигиринщини (з найдавніших часів до сьогодення) : [навч. посіб.]. – Черкаси, 2004. – С. 178–179.

367. Добро, П. «Хай тіні великих предків наших дадуть нам міць...» : [І. Полтавець-Остряниця] / Петро Добро // Прес-Центр. – 2013. – 20 лют. – С. 17.

368. Те саме // Козац. край. – 2011. – 22 серп. – С. 7.

369. Бравада, О. Маестро політичних інтриг і щирий поборник вільної України / Олександр Бравада // Прес-Центр. – 2008. – 14 трав. – С. 29.

Суровцова Надія Віталіївна

370. Герасимова, Г. П. Суровцова Надія Віталіївна (1896–1985) : [письменниця, перекладачка, історик, журналістка, громад.-політ. діячка, співробітниця секретаріату М-ва закордон. справ УНР. Жила в м. Умань] / Г. П. Герасимова // Енциклопедія історії України : в 10 т. – Київ, 2012. – Т. 9 : Прил–С. – С. 910. – Бібліогр.: с. 910.

371. Суровцова Надія Віталіївна // Рух опору в Україні, 1960–1990 : енциклопед. довід. – Київ, 2010. – С. 636–637. – Бібліогр.: с. 637.

372. Поліщук, В. Т. Одна з княгинь українського духу (Н. В. Суровцова) // Поліщук В. Т. Вибране. – Черкаси, 2013. – Т. 2 : Розстріляні таланти (Репресовані письменники Черкащини). – С. 172–176.

373. Кривошея, І. І. Уманські пенати Надії Суровцової – духовний осередок українства на Черкащині / І. І. Кривошея, Ю. В. Ярцун // Черкащина в контексті історії України : матеріали Сьомої наук.-краєзнавчої конф. ... – Черкаси, 2014. – Ч. 2. – С. 254–258.

374. Те саме // Краєзнавство Черкащини : збірник. – Черкаси, 2013. – № 10. – С. 124–129. – Бібліогр.: 10 назв.

375. Хорунжий, Ю. Надія Суровцова: зв'язкова поколінь // Хорунжий Ю. Шляхетні українки. – Київ, 2004. – С. 185–206.

376. Те саме // Київ. – 2003. – № 6. – С. 137–147.

377. Наєнко, М. З когорти ангелів : [Н. Суровцова] / Михайло Наєнко // Літ. Україна. – 2016. – 10 берез. – С. 1, 4.

378. Мицик, В. Несхибність надії : [Н. Суровцова] / Вадим Мицик // Слово Просвіти. – 2010. – 15-21 квіт. (№ 15). – С. 15.

379. Титаренко, Л. Аристократка духу : [Н. Суровцова] / Лідія Титаренко // Голос України. – 2011. – 22 берез. – С. 14 : фот.

380. Павленко, М. Найнадійніша (Надія Суровцова) / Марина Павленко // Березіль. – 2009. – № 11/12. – С. 112–156 : іл.

381. Жук, П. Спогади Суровцової були для журналістів відкриттям : 18 березня уманчанці Надії Суровцовій – дипломату, історички, доктору філософії, гордій, незламній, надзвичайно освіченій і талановитій жінці –

виповнилося б 120 літ / Петро Жук // Черкас. край. – 2016. – 18 берез. – С. 7.

382. Терлецька, Л. Меморіальний Музей-квартира Надії Суворової [в Умані] – запрошує / Л. Терлецька // Уман. зоря. – 2010. – 19 листоп. – С. 12.

* * *

383. Суворцова, Н. Спогади / Н. Суворцова. – Київ : Вид-во ім. О. Теліги, 1996. – 432 с. : іл.

Окремі розділи книги присвячені подіям Української революції в Умані.

Трутенко Валентин Максимович

384. Науменко, К. Є. Трутенко Валентин Максимович (1881–1953) : [військ. діяч, генерал-хорунжий Армії УНР, уродженець м. Звенигородка] / К. Є. Науменко // Енциклопедія історії України : в 10 т. – Київ, 2013. – Т. 10 : Т–Я. – С. 170. – Бібліогр.: с. 170.

385. Шатайло, О. Військовий за покликанням : [В. Трутенко] // Шатайло О. Спадкоємці козацької слави : біогр. генералів Армії УНР – уродженців Черкащини. – Дрогобич, 2009. – С. 180–185 : іл. – Бібліогр.: с. 184–185.

Генерал-хорунжий Армії УНР Юрко Тютюнник

386. Верстюк, В. Тютюнник Юрій Йосипович (1891–1930) : [військ. та політ. діяч ; член Центральної Ради, генерал-хорунжий Армії УНР, уродженець с. Будище Звенигород. р-ну] // Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради : бібліогр. довід. / В. Верстюк, Т. Осташко. – Київ, 1998. – С. 175–176.

387. Папакін, Г. В. Тютюнник Юрій (Юрко) Йосипович / Г. В. Папакін, В. С. Сідак // Енциклопедія історії України : в 10 т. – Київ, 2013. – Т. 10 : Т–Я. – С. 194–195. – Бібліогр.: с. 195.

388. Шатайло, О. Генерал Юрко Тютюнник / О. Шатайло. – Львів : Світ, 2000. – 144 с.

389. Шатайло, О. А. Чотири шаблі Генерала Тютюнника // Шатайло О. Л. Спадкоємці козацької слави : біогр. генералів Армії УНР – уродженців Черкащини. – Дрогобич, 2009. – С. 14–63.

390. Коваль, Р. Юрко Тютюнник, повстанський генерал // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 301–315. – Бібліогр.: с. 314–315.

391. Коваль, Р. Юрко Тютюнник / Роман Коваль // Шевченків край : іст.-культуролог. нариси. – Київ, 2005. – С. 157–165 : портр.

392. Шатайло, О. І життя мені не розлюбить : [Ю. Й. Тютюнник] / О. Шатайло // Реабілітовані історією. Черкаська область. – Черкаси, 2002. – Кн. 2. – С. 395–397.

393. Шатайло, О. У Бутирках скінчилося життя сценариста Довженкової «Звенигори» генерала Юрія Тютюнника / О. Шатайло // Черкас. край. – 2001. – 28 верес. – С. 9.

394. Романчук, О. Юрко Тютюнник – отаман і генерал / Олег Романчук // Тютюнник Ю. Революційна стихія. Зимовий похід 1919–20 рр. : спомини. – Львів, 2004. – С. 5–13.

395. Хоменко, В. Отаман Тютюнник // Хоменко В. Силуети. – Київ, 2016. – С. 5–8.

396. Коваль, Р. Тютюнник Юрій (Георгій) Йосипович / Роман Коваль // Козац. край. – 2011. – 14 квіт. – С. 4.

397. Кучер, В. Суспільно-політична та військова діяльність отамана Ю. Тютюнника у першій половині 1919 р. / В. Кучер // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – Київ, 2009. – Вип. 43. – С. 110–121. – Бібліогр.: с. 120–121.

398. Божко, О. Генерал-хорунжий Армії УНР : невідома автобіографія Ю. Тютюнника / Олег Божко // З архівів ВІСН-ГПУ-НКВД-КГБ. – 1998. – № 1/2. – С. [24]–56.

399. Марченко, В. А генералом став у 28 років : [Ю. Й. Тютюнник] / В. Марченко // Невідома Черкащина : (іст. сторінки «Нової Доби»). – Черкаси, 2002. – С. 18–33.

400. Білецький, Ф. Вирок для генерала : до 125-річчя від дня народж. Юрка Тютюнника / Феофан Білецький // Черкас. край. – 2016. – 20 квіт. – С. 9.

Див. також № 84.

Швець Федір Петрович

401. Верстюк, В. Швець Федір Петрович (1882–1940) : [громад.-політ. та держ. діяч, учений-геолог ; член Центр. Ради, член Директорії УНР, уродженець с. Жаботин Кам'ян. р-ну] // Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради : бібліогр. довід. / В. Верстюк, Т. Осташко. – Київ, 1998. – С. 191.

402. Швець Федір Петрович (1882–1940) // Місто на скелястих берегах Тясмину : іст. нарис. – Черкаси, 2009. – С. 198–201.

403. Ляшко, Ю. Уродженець Кам'янщини Федір Швець зачитував на Софіївському майдані Києва Акт злуки / Ю. Ляшко // Нова Доба. – 2002. – 12 листоп. – С. 7.

404. Ставна, С. «За волею народу українського» : [про Ф. Швеця] / Слава Ставна, Петро Жук // Прес-Центр. – 2009. – 21 січ. – С. 28.

405. Титаренко, Л. «Здійснилися віковічні мрії, якими жили і за які умирали» : [про Ф. Швеця] / Л. Титаренко // Голос України. – 2011. – 22 січ. – С. 2.

Шелухин Сергій Павлович

406. Верстюк В. Шелухин Сергій Павлович (1864–1938) : [громад., політ. та держ. діяч, учений-правознавець, історик ; член Центр. Ради, Генерал. суддя, міністр суд. справ УНР, уродженець с. Деньги Золотоніс. р-ну] // Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради : бібліогр. довід. / В. Верстюк, Т. Осташко. – Київ, 1998. – С. 191–193.

407. Осташко, Т. С. Шелухин Сергій Павлович / Т. С. Осташко // Енциклопедія історії України : в 10 т. – Київ, 2013. – Т. 10 : Т–Я. – С. 626–627. – Бібліогр.: с. 627.

408. Величко, В. Професор Сергій Шелухін – історик, правознавець, громадсько-політичний діяч, письменник / Валентина Величко // Наука і суспільство. – 2015. – № 3/4. – С. 45–47.

409. Кравець, А. Перші українські Генпрокуратуру і Верховний Суд очолював золотонісець [С. Шелухін] / Андрій Кравець // Вечірні Черкаси. – 2014. – 15 січ. – С. 22.

410. Рясна, О. О. Історик, фольклорист, письменник, перекладач, поет... : (Сергій Павленко (Шелухін) / О. О. Рясна // Рідні голоси з далеких

далей : творчість письменників-емігрантів з Черкащини : статті. – Черкаси, 2000. – С. 49–53.

Шраменко Микола Іванович

411. Шатайло, О. Учасник легендарних походів : [генерал-хорунжий Армії УНР М. І. Шраменко (1891–1974), уродженець м. Черкаси] // Шатайло О. Спадкоємці козацької слави : біогр. генералів Армії УНР – уродженців Черкащини. – Дрогобич, 2009. – С. 186–190 : іл. – Бібліогр.: с. 190.

412. Добро, П. Для збереження в Німеччині могили генерала УНР родом з Черкас необхідні кошти зібрали... : [М. І. Шраменко] / Петро Добро // Козац. край. – 2016. – 7 лип. – С. 4.

Яковлів Андрій Іванович

413. Верстюк, В. Яковлів Андрій Іванович (1872–1955) : [громад. та держ. діяч, учений-правознавець ; член Центр. і Малої Рад, директор канцелярії Центр. Ради, уродженець м. Чигирин] // Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради : бібліогр. довід. / В. Верстюк, Т. Осташко. – Київ, 1998. – С. 203–204.

414. Осташко, Т. С. Яковлів Андрій Іванович / Т. С. Осташко // Енциклопедія історії України : в 10 т. – Київ, 2013. – Т. 10 : Т–Я. – С. 731–732. – Бібліогр.: с. 732.

415. Ульяновський, В. Історик права і громадський діяч / В. Ульяновський // Київ. старовина. – 1994. – № 5. – С. 8–10.

416. Кривенко, С. Андрій Яковлів / С. Кривенко // Родовід. – Черкаси, 1992. – Вип. 3. – С. 48–49.

417. Кравець, А. «Скарб» революції 100-річної давнини у чеській Празі заклав чигиринець... : [Музей визвол. боротьби України у м. Прага (1925–1948) та його засновник А. Яковлів] / Андрій Кравець // Вечірні Черкаси. – 2017. – 5 квіт. – С. 18.

ГОСПОДАРСЬКЕ СТАНОВИЩЕ КРАЮ. КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЄ ЖИТТЯ ЧЕРКАЩИНИ

418. Мельниченко, В. М. Господарське становище краю у 1917–1921 роках // Мельниченко В. М. Черкащина в добу Української революції 1917–1921 рр. : навч. посіб. / В. М. Мельниченко. – Черкаси, 2016. – С. 122–137 : фот.

419. Духовна спадщина Черкаського краю : хрестоматія з історії культури Черкащини. Кн. 1. Розвиток суспільно-політичної думки краю від давніх-давен і до сьогоднішніх днів / упоряд. Г. В. Суховершко ; ред. С. П. Левченко. – Черкаси : Сіяч, 1997. – 192 с. : іл.

Краї у 1917–1918 рр. – С. 95–106.

420. Мельниченко, В. М. Культурно-освітнє життя Черкащини // Мельниченко В. М. Черкащина в добу Української революції 1917–1921 рр. : навч. посіб. / В. М. Мельниченко. – Черкаси, 2016. – С. 138–172 : фот.

421. Духовна спадщина Черкаського краю : хрестоматія з історії культури Черкащини. Кн. 2. Розвиток науки і освіти в краї від давніх-давен і до сьогоднішніх днів / упоряд. А. І. Кузьмінський ; ред. С. П. Левченко. – Черкаси : Сіяч, 1997. – 320 с. : іл.

Освіта у 1917–1921 рр. – С. 120–155.

422. Пащенко, Д. І. Історія розвитку педагогічної освіти на Уманщині : [зокрема, в 1918–1921 рр.] / Д. І. Пащенко // Вісн. Черкас. ун-ту. Сер. Педагогічні науки. – Черкаси, 2008. – Вип. 132. – С. 116–125.

423. Брижицька, С. А. Розвиток української національної ідентичності в 1917–1918 рр. (на матеріалах Канівщини) / С. А. Брижицька // Черкащина в контексті історії України : матеріали Першої наук.-краєзнавчої конф. : (до 50-річчя утворення Черкас. обл.). – Черкаси, 2004. – С. 209–213. – Бібліогр.: с. 212–213.

424. Колосова, О. О. Культурно-освітня діяльність на Черкащині періоду гетьманату П. Скоропадського (на основі архівних матеріалів) : [1918 р.] // Шістнадцята наукова сесія осередку наукового товариства ім. Шевченка у Черкасах. – Черкаси, 2006. – С. 84–87.

425. Савко, Ю. Ю. З історії культурно-громадського руху у південних повітах Київщини в 1917-му році / Юлія Савко // Краєзнавство

Черкащини : збірник. – Черкаси, 2013. – № 10. – С. 163–166. – Бібліогр.: 6 назв.

426. Щербина, М. М. Просвітянський рух на Черкащині в роки Української революції (1917–1920) / М. М. Щербина // Черкащина в контексті історії України : матеріали Першої наук.-краєзнавчої конф. : (до 50-річчя утворення Черкас. обл.). – Черкаси, 2004. – С. 203–208. – Бібліогр.: с. 208.

427. Погрібний, А. «Просвіта» на Черкащині : слід сповна використати досвід попередників / Анатолій Погрібний // «Просвіта» : історія та сучасність (1868–1998) / Всеукр. т-во «Просвіта» ім. Т. Шевченка. – Київ, 1998. – С. 333–338.

Уманська «Просвіта» у 1917 р. – С. 335–336.

428. Щербина, М. Про мліївську «Просвіту» і аматорський театр : [діяли на Городищині в 1917–1918 рр.] / Микола Щербина // Прес-Центр. – 2012. – 27 черв. – С. 26.

429. Чепурна, І. В. Пам'ятко-охоронна робота на Чигиринщині в 20-х рр. ХХ ст. / І. В. Чепурна // Черкащина в контексті історії України : матеріали Першої наук.-краєзнавчої конф. : (до 50-річчя утворення Черкас. обл.). – Черкаси, 2004. – С. 232–237. – Бібліогр.: с. 237.

430. Тептюк, Л. М. Внесок інтелігенції у культурні процеси на Черкащині в період Української національної революції 1917–1920 років в контексті загальноукраїнського піднесення / Людмила Тептюк // Гуманітар. вісн. Сер. Історичні науки. – Черкаси, 2015. – Число 22, вип. 6. – С. 94–103.

431. Васьківська, О. Управління по справах друку в добу Гетьманату та діяльність книговидавничих осередків у 1918 році : [зокрема, в Смілі, Золотоноші, Черкасах] / Ольга Васьківська // Вісн. Кн. палати. – 2015. – № 11. – С. 41–46. – Бібліогр.: с. 46.

432. Пономаренко, М. Черкаські видання / М. Пономаренко // Черкас. правда. – 1989. – 28 лют. – С. 3.

Видання творів Т. Г. Шевченка в Черкасах в 1918–1920 рр.

433. Губа, П. І. Свідчення історії буремних літ : період. преса як джерело вивчення історії здобуття державності та наук.-культ. піднесення в Україні (1917–1920 рр.) / П. І. Губа. – Черкаси : Відлуння, 1998. – 160 с.

Черкащина. – С. 10, 17, 18, 19, 22, 23, 31, 32, 54, 58, 71–72, 73, 74, 78, 86, 93–94, 104, 109, 120, 122.

434. Духовна спадщина Черкаського краю : хрестоматія з історії культури Черкащини. Кн. 3. Розвиток медичної науки, освіти та охорони здоров'я на Черкащині від найдавніших часів і до наших днів / упоряд. Г. В. Суховершко ; В. Г. Стародуб. – Черкаси : БРАМА-ІСУЕП, 2000. – 208 с. : іл.

Охорона здоров'я у 1917–1921 рр. – С. 67–73.

* * *

435. Калиновська, Т. За дорученням Симона Петлюри : [про черкащан Олександра Кошиця, хор. диригента та Василя Авраменка, хореографа, яких благословив на творчість голова Директорії УНР С. Петлюра] / Тетяна Калиновська, Петро Жук // Молодь Черкащини. – 2010. – 12 трав. – С. 15.

436. Андрієнко, К. Кирило Стеценко і Українська революція 1917–1921 років : [К. Стеценко, композитор, уродженець с. Квітки Корсунь-Шевченків. р-ну] / Костянтин Андрієнко // Дніпрова зірка. – 2017. – 27 квіт. – С. 2.

ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ГЕРОЇВ РЕВОЛЮЦІЇ НА ЧЕРКАЩИНІ

437. Безпалова, О. Черкащина відзначає ювілей революції : [до 100-річчя Укр. революції 1917–1921 рр.] / Олеся Безпалова // Нова Доба. – 2017. – 7 берез. – С. 8.

438. Білецький, Ф. Знак борцем за волю відкрили на Звенигородщині : [пам'ят. знак повстанцям отамана Опанаса Шаповала у с. Козацьке] / Феофан Білецький // Черкас. край. – 2016. – 19 жовт. – С. 5.

439. І повіяв огонь новий з Холодного Яру : патріотичний фестиваль може стати міжнародним : [фестиваль нескореної нації «Холодний Яр» у с. Грушківка Кам'ян. р-ну, 1-3 лип. 2016 р.] // Черкас. край. – 2016. – 6 лип. – С. 11.

440. Тисячі українців згадали героїв Холодного Яру : ушанування холодноряців проходило два дні : [23-24 квіт. 2016 р. на Черкащині] // Вечірні Черкаси. – 2016. – 27 квіт. – С. 21.

441. Звенигора, Я. Відзнака «Холодний Яр» поєднала всі символи визвольної боротьби / Ярослав Звенигора // Козац. край. – 2015. – 8 трав. – С. 4.

442. Лебеденко, Н. Холодний Яр і Чигирин єднали в шані Україну : [вшанування полеглих у боротьбі за укр. державність у 1917–1920 рр. та новітніх борців за волю України] / Н. Лебеденко // Чигирин. вісті. – 2015. – 30 квіт. – С. 1–2, 8.

443. Григоренко, Д. За силою духу – до Холодного Яру : [вшанування героїв-холодноряців на Чигиринщині у квіт. 2013 р.] / Дмитро Григоренко // Україна козацька. – 2013. – Квіт. (№ 7/8). – С. 8.

444. Кравець, С. У Холодному Яру відкрили новий музей і розгорнули рекордне чорне повстанське знамено : [музей історії Холодного Яру та вшанування пам'яті В. Чучупака] / Світлана Кравець // Прес-Центр. – 2012. – 9 трав. – С. 3.

445. Те саме // Козац. край. – 2012. – 7 трав. – С. 4.

446. Більбат, С. «Холодний Яр живий...» : [вшанування повстанців Холодного Яру] / С. Більбат // Літ. Україна. – 2011. – 28 квіт. – С. 11.

447. Курило, Р. Вогонь Холодного Яру : [вшанування пам'яті героїв] / Роман Курило // Літ. Україна. – 2010. – 6 трав. – С. 4–5.

448. Кирилюк, В. Героям Холодного Яру : [відкриття пам'ятника героям «Холодноряської республіки»] / В. Кирилюк // Літ. Україна. – 1995. – 7 груд. – С. 2.

449. Скрипник, А. Правді шлях не заступити... : [день пам'яті героїв Холодноря. республіки відбувся у с. Мельники Чигирин. р-ну] / Анатолій Скрипник // Літ. Україна. – 1991. – 17 жовт. – С. 2.

РЕВОЛЮЦІЙНІ ПОДІЇ НА ЧЕРКАЩИНІ У ТВОРАХ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

450. Багрянний, І. Пісня про Тютюнника : [вірш] / Іван Багрянний // Тютюнник Ю. Революційна стихія. Зимовий похід 1919–20 рр. : спомини. – Львів, 2004. – С. 190.

451. Горліс-Горський, Ю. Отаман Хмара : [повість] // Горліс-Горський Ю. «Ми ще повернемося!» : спогади, повість, поезії, док. листування. – Київ ; Вінниця, 2012. – С. 191–230.

452. Дорошенко, М. І. Стежками Холодноряськими : [спогади 1918–1923 рр.] / М. І. Дорошенко. – Філадельфія : [б. в.], 1973. – 220 с. : іл.

453. Зінченко, С. Г. Вогонь Холодного Яру : [повість] / Сергій Зінченко. – Черкаси : Вовчок О. Ю., 2015. – 155 с.

454. Іванченко, М. Г. Дума про Вільних Козаків : роман-хроніка / М. Г. Іванченко ; [авт. вступ. ст. Р. Коваль]. – Київ : Вид-во ім. Олени Теліги, 2006. – 334 с.

455. Калініченко, М. Холодний Яр : [вірш] // Калініченко М. Оголений нерв : [зб. поезій]. – Київ, 2013. – С. 94–96.

456. Коваленко, В. Ненароджене сонце, або Великий піст Зінька Самгородського : [поема] // Коваленко В. Приворот-зілля : зібране. – Черкаси, 2014. – С. 161–203.

Прототип героя поеми – Зінько Петрович Стригун, ватажок повстанців, уродженець с. Самгородок Смілянського р-ну.

457. Негода, М. Отаман Мамай : [роман] // Негода М. Божа кара. Отаман Мамай : [романи]. – Черкаси, 2005. – С. 279–453.

458. Негода, М. Холодний Яр : роман / Микола Негода. – Київ : Рад. письменник, 1971. – 324 с.

Історичні події 1920-х на Черкащині. Прорадянський погляд автора на ці події.

459. Осьмачка, Т. Дума про Зінька Самгородського : [поема] // Осьмачка Т. Поезії. Поеми. – Черкаси, 2013. – С. 80–98.

460. Пономаренко, Б. Героям Холодного Яру : [вірш] // Пономаренко Б. Між мальвами : зб. поезій та пісень. – Київ, 2009. – С. 16–17.

461. Смолич, Ю. Рік народження 1917 : діалогія / Юрій Смолич. – Київ : Дніпро, 1976.

Кн. 1 : Мир хатам, війна палацам / Юрій Смолич. – Київ : Дніпро, 1976. – 515 с.

Кн. 2 : Реве та стогне Дніпр широкий / Юрій Смолич. – Київ : Дніпро, 1976. – 585 с.

Історичні події 1917–1918 рр. в Україні, зокрема на Черкащині. Прорадянський погляд автора на ці події.

462. Стеблівський, Є. Звенигора. Шабля на комісара : [роман] / Євген Стеблівський. – Київ : Ярославів Вал, 2015. – 376 с. – (Український бойовик).

463. Хвильовий, М. Солонський Яр : [оповідання] // Хвильовий М. Санаторійна зона : повісті, оповідання, роман. – Харків, 2009. – С. 63–72.

464. Шкляр, В. М. Маруся : роман / Василь Шкляр ; [післямова В. Шкляра]. – Харків : Клуб сімейн. дозвілля, 2015. – 315 с.

465. Шкляр, В. Чорний Ворон : роман / Василь Шкляр. – Київ : Ярославів Вал, 2009. – 356 с.

Письменник-борець Юрій Горліс-Горський і його роман «Холодний Яр»

466. Герасимова, Г. П. Горліс-Горський Юрій Юрійович (1898–1946) : [письменник-мемуарист, журналіст, громад. та політ. діяч. Учасник бойових дій Холоднояр. республіки 1918–1921] / Г. П. Герасимова // Енциклопедія історії України : в 10 т. – Київ, 2004. – Т. 2 : Г–Д. – С. 167. – Бібліогр.: с. 167.

467. Коваль, Р. Револьвер і перо як життєва необхідність : [Ю. Горліс-Горський] / Роман Коваль // Горліс-Горський Ю. «Ми ще повернемось!» : спогади, повість, поезії, док. листування. – Київ ; Вінниця, 2012. – С. 9–86.

468. Коваль, Р. Осавул Залізник (Юрій Горліс-Горський) // Коваль Р. Коли кулі співали : біогр. отаманів Холодного Яру і Чорного лісу. – Київ ; Вінниця, 2006. – С. 328–344. – Бібліогр.: с. 343–344.

469. Коваль, Р. Письменник-борець Юрій Горліс-Горський // Коваль Р. Повернення отаманів гайдамацького краю. – Київ, 2001. – С. 76–80.

470. Коваль, Р. «Україна... Чому це слово таке болюче?!» : [Ю. Горліс-Горський] / Р. Коваль // Горліс-Горський Ю. Холодний Яр. – Дрогобич, 2006. – С. 4–20.

471. Дорошенко, М. І. Юрій Горліс-Горський у відвідинах холодноярців : [1942 р.] / М. І. Дорошенко // Героїзм і трагедія Холодного Яру. – Київ, 1996. – С. 273–277.

472. Добро, П. Холодний Яр досі промовляє до нас словами Горліса-Горського / Петро Добро // Козац. край. – 2011. – 23 верес. – С. 6.

473. Котов, А. «Дівоча» розвідка : [Ю. Горліс-Горський] / Анатолій Котов // Черкас. край. – 2011. – 8 черв. – С. 7.

474. Коваль, Р. І вибухнув огонь новий : [перебування сотника Армії УНР Ю. Горліса-Горського в Холодному Яру в 1920 р. та 1942 р.] / Роман Коваль // Слово Просвіти. – 2009. – 26 берез.-1 квіт. (Число 12). – С. 16.

475. Слесарева, А. «Холодний Яр живий...» : [Ю. Горліс-Горський і його роман «Холодний Яр»] / А. Слесарева // День. – 2011. – 16 лют. – С. 8.

476. Слабошпицький, М. Загибель Горліса-Горського / Михайло Слабошпицький // Героїзм і трагедія Холодного Яру. – Київ, 1996. – С. 277–278.

477. Безуглий, В. Донька автора знаменитого «Холодного Яру» Юрія Горліса-Горського Лариса Лісовська про батька, про перипетії з його книгами й трішки про себе / Володимир Безуглий // Нова Доба. – 2014. – 11 груд. – С. 12 ; 18 груд. – С. 12.

478. Коваль, Р. На Чигиринщині відкрито пам'ятник письменнику-борцю / Роман Коваль // Горліс-Горський Ю. «Ми ще повернемось!» : спогади, повість, поезії, док. листування. – Київ ; Вінниця, 2012. – С. 401–402, 428.

479. Бравада, О. В Холодному Яру знову майорів чорний прапор з тризубом... : [відкриття пам'ятника Ю. Горліс-Горському] / Олександр Бравада // Прес-Центр. – 2010. – 13 жовт. – С. 3.

480. Курило, Р. Холодний Яр гуртує українців : [пам'ятник Ю. Горліс-Горському відкрито у с. Мельники Чигирин. р-ну] / Р. Курило // Літ. Україна. – 2010. – 21 жовт. – С. 1, 3.

481. Добро, П. Горліс-Горський повертається. На жаль, тільки в кіно... : [фільм «Юрій Горліс-Горський»] / Петро Добро // Козац. край. – 2011. – 28 січ. – С. 4.

* * *

482. Горліс-Горський, Ю. Ю. Холодний Яр : роман : у 2 ч. / Юрій Горліс-Горський ; [передм. Л. Лісовської]. – Черкаси : Інтроліга ТОР, 2015. – 411 с. : іл.

483. Горліс-Горський, Ю. Холодний Яр [Електронний ресурс] : спомини осавула 1-го куреня полку гайдамаків Холодного Яру : [звукозапис] : аудіокнига : в 2 ч. / Юрій Горліс-Горський ; читає П. Бойко. – Електрон. звук. дані. – Київ : Наш формат, [2015?]. – 2 електрон. опт. звук. диска (CD-ROM).

484. Коваль, Р. Біографічні довідки про учасників Визвольної війни 1917–1920-х років, про яких йдеться в романі «Холодний Яр» // Горліс-Горський Ю. Холодний Яр. – Дрогобич, 2006. – С. 330–357.

485. Мироненко, М. Міти Холодного Яру або «Післямова» до книги «Холодний Яр», виданої у Лондоні 1967 року / [М. Мироненко ; редагув. Н. Лавриненка]. – Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2012. – 43 с.

Допоміжні покажчики

Іменний покажчик (авторів, редакторів, упорядників та ін.)

- Абашина Л. 187
Андрієнко К. 436
Антонова О. 271
Артеменко І. 356
Багацький Л. 170
Багряний І. 450
Беззубець О. 186, 297
Безпалова О. 437
Безуглий В. 477
Березюк І. 143
Берестенко О. 335
Білецький Ф. 13, 246, 400, 438
Біляшівський Б. М. 270
Біляшівський М. М. 270
Божко О. 398
Бойко О. Д. 272, 310
Больбат С. 446
Бравада О. див Кравець А.
Брижицька С. А. 423
Буравченков А. О. 92, 166, 324
Бушин М. І. 57, 110, 133, 238, 365
Валах Т. П. 149, 252
Васьківська О. 431
Величко В. 408
Верстюк В. 268, 290, 311, 330, 332, 336, 341, 348, 359, 386, 401, 406, 413
Вівчарик О. 243–244
Відоменко О. 72
Водяний Я. 55–56, 281–282
Гаврилюк О. М. 21
Герасимова Г. П. 370, 466
Голиш Г. М. 15, 275–276
Голиш Л. Г. 15
Голіченко О. В. 70
Гончаренко М. 233
Горак В. С. 104
Горбик В. О. 269
Горліс-Горський Ю. 451, 482–484
Гребенюк Г. 181
Гречуха С. 116, 118
Григоренко Д. 443
Григоренко Т. 79, 209
Гринжола М. 111
Губа П. І. 9, 41–43, 433
Гугля В. 112, 192–193
Гуля Н. І. 126
Давиденко О. 24
Демартино А. П. 63, 82
Дмитрук В. Г. 128, 346
Добро П. 100, 367–368, 412, 472, 481
Домотенко Ю. 103
Дорошенко М. І. 135, 191, 240, 452, 471
Доценко О. 85
Дудник О. В. 28

Дяченко Л. Я. 30
Жижко С. 211
Жук П. М. 37, 41–42, 152,
381, 404, 435
Загорнюк Л. 279
Захарченко П. 71
Звенигора Я. 119, 195, 224,
441
Зіменков Ю. 280
Зінченко С. Г. 453
Іванченко М. Г. 45, 49, 51,
53, 363, 454
Калиновська Т. 152, 435
Калініченко М. 455
Карасьов М. 98
Килимник Ю. 99
Кирей Р. 19
Кирилюк В. 448
Клименко Т. А. 9, 37, 43
Коваленко В. 213–214, 456
Коваль О. 138 (ред.)
Коваль Р. М. 46–47, 52,
58, 87–89, 94, 96–97, 106,
115, 121–122, 125, 138–
140, 142–145, 148, 153,
155–162, 164–165, 167–
168, 171–173, 175–179,
184, 183, 188–190, 194,
196–199, 201–202, 205–
206, 208, 210–212, 215–
218, 220–221, 223, 225,
227, 230–231, 235, 239,
247, 250, 274, 278, 283–
288, 294–296, 298–300,
306, 328–329, 343, 364,
390–391, 396, 454 (авт.
вступ. ст.), 467–470, 474,
478, 484
Ковальчук М. А. 80
Козуб І. 16
Колибенко О. 222
Колосова О. О. 424
Коляничук О. М. 355
Коновал А. 298
Конт С. І. 360
Котов А. 473
Кравець А. 90, 91, 200,
251, 253, 255, 260, 262,
265–266, 292, 308–309,
318–321, 347, 358, 361,
369, 409, 417, 479
Кравець С. 134 (ред.),
308–309, 444–445
Кривенко С. 416
Кривошея І. І. 373–374
Кузьмінський А. І. 2 а
(уклад.), 421 (упоряд.)
Курило Р. 447, 480
Кучер В. 397
Лавріненко Н. П. 126, 485
(ред.)
Лазуренко В. М. 31, 33,
57, 109, 130, 133, 147,
237–238, 365–366
Ластовський В. В. 81
Лебеденко Н. 442

Левицька Е. А. 37
Левченко С. П. 419, 421
(ред.)
Легоняк Б. 141, 187
Леонов І. 151
Литвин М. Р. 322, 326
Лісовська Л. 482 (передм.)
Логвиненко І. 174
Лютій- Лютенко І. М. 134
Ляшко Ю. 18, 124, 144,
226, 241, 250, 403
Мазуренко О. 305
Макарнюк В. 242
Мараєв В. Р. 137
Марочко В. І. 337
Марченко В. 399
Масненко В. В. 249, 333–
334
Медведєв С. 285
Мельниченко В. М. 1–2, 36,
60–61, 65, 78, 83, 123, 418,
420
Мироненко Г. 232–233
Мироненко М. 485
Миронець Н. 350
Мицик В. 25–26, 307, 327,
378
Наєнко М. 312–313, 377
Науменко К. Є. 263, 317,
322, 384
Негода М. 457–458
Нераденко Т. М. 50 (ред.)
Овсієнко Л. 20, 73, 75–76
Осташко Т. С. 254, 268,
289–290, 311, 330–332,
336, 341, 348–349, 359,
362, 386, 401, 406–407,
413–414
Осьмачка Т. 459
Павленко М. 380
Панасенко А. 95
Папакін Г. В. 387
Пащенко Д. І. 422
Піскова Е. М. 269
Погрібний А. 427
Полікша С. 219
Поліщук В. Т. 303, 352–
353, 372
Пономаренко Б. 460
Пономаренко М. Ф. 15, 54,
102, 131–132, 432
Почепцов В. Ф. 7, 38
Приліпко М. 34
Прилуцький В. І. 120, 342
Романчук О. 84 (передм.),
394
Рясна О. О. 410
Савко Ю. Ю. 425
Савченко Г. П. 29, 277,
293
Силка О. 304
Сідак В. С. 387
Скальський В. 39
Скоропадський П. 62
Скрипник А. 449
Слабошпицький М. 476

- Слесарева А. 475
Смолич Ю. 461
Смолий В. А. 92, 104, 137
Солодар О. І. 32, 59, 105, 107–108, 112–113, 129, 176, 178–180, 207
Ставна С. 404
Стародуб В. Г. 434 (упоряд.)
Стеблівський Є. 462
Стрельський Г. 267
Суровцова Н. 383
Сухобокова О. О. 291
Суховершко Г. В. 419, 434 (упоряд.)
Тегерешвілі А. 117, 154, 163
Темченко М. І. 202–203
Тептюк Л. М. 430
Терлецька Л. 382
Тимошенко Ю. В. 312 (ред.)
Тинченко Я. 40
Титаренко Л. 234, 379, 405
Тульчинська Н. С. 26а
Туменко Л. 315
Тютюнник Ю. 48, 84
Удовиченко О. І. 86
Ульяновський В. 415
Фареній І. А. 339–340
Хвильовий М. 463
Хоменко В. 12, 395
Хорунжий Ю. 375–376
Цимбалюк М. 314, 351
Чепурна І. В. 429
Черненко С. 17
Чешков О. 211
Чорномаз Б. Д. 26а
Чорномаз Т. О. 26а
Чос В. 11, 114
Чучупак-Завалішина Л. 236
Шамара С. 8
Шамраєва В. 345
Шатайло О. 248, 256–258, 261, 264, 273, 316, 323, 325, 354, 357, 385, 388–389, 392–393, 411
Шевченко М. 228
Шевчук В. 35
Шкляр В. 229, 464–465
Шпак В. 101
Щербатюк В. М. 3–6, 14, 22–23, 64, 66–68, 74, 77, 93, 136, 169, 182, 184–186, 204, 297
Щербатюк О. 259
Щербина М. М. 426, 428
Юренко О. П. 301–302
Юрченко В. 50
Яковлева Н. 245
Янвурська Л. А. 50
Ярцун Ю. В. 373–374

Список осіб, матеріали про яких вміщено в посібнику

- Авраменко В. 435
Андрієвський О. М. 254–255
Бабенко Т. І. див. Голий Т., отаман
Базильський Г. М. 256–260
Барвінський Б. Ф. 261–262
Білінський М. І. 263–267
Біляшевський М. Ф. 268–271
Блажевський А., отаман 153–155
Блажевський О., отаман 153–155
Блаkitний К., отаман 156–157
Богдан, отаман 158–159
Бондаренко А., отаман 160
Вовк А. М. 252, 272–276
Водяний Я. М. 277–282
Воропай П. Ю. 17
Гарячий (Горячий) П. П. 283–285
Глувківський А. І. 286–288
Голий Т., отаман 114–120, 139
Голик-Залізник М., отаман 161
Гонта І., отаман див. Лютий-Лютенко І.
Горліс-Горський Ю., отаман 139, 466–484
Гребенко Ф. 76
Григоріїв Н. Я. 289–292
Григор'єв М., отаман 104–106
Гризло С. Г. 293–300
Грозний А., отаман 162–165
Грудницький О. Г. 301–305
Гулий-Гуленко А., отаман 139, 166 – 170
Гупало Д., отаман 139, 171
Денікін А. 80
Дерещук П. К. 306–309
Дроботковський Ю. див. Чорнота А., отаман
Дяченко П. 90
Єфремов С. О. 310–315
Єфремов С. Ф. 316–321
Жупінас Д. В. 322–323
Загородній Л., отаман 139, 172–174
Загородський О. О. 324–328
Зелений, отаман 96–103
Зозуля Я. М. 329–330
Ільченко Ю., отаман 175–180

Кваша В., отаман 181
Квітковський (Цвітковський),
отаман 182–186
Квочка, отаман див.
Пономаренко П.
Келеберда О., отаман
139, 188–189
Кібець-Бондаренко М.,
отаман 190–191
Компанієць І. 192–195
Копац Є. 253
Коцур С., отаман 107–113
Кошиць О. 435
Криницький-Кульчицький О. І.
26
Куредя Г. див. Чорний,
отаман
Кушнір М. О. 331–335
Левитський М. В. 336–340
Лівицький А. М. 341–347
Лісовська Л. 477
Лютій-Лютенко І., отаман
139, 196–204
Мамай Я., отаман 205–
207, 457
Матушевський Ф. П. 348–
353
Мешковський Є. В. 354–
356
Нагірний І., отаман див.
Савченко-Нагірний І.
Нестеренко-Орел Г., отаман
212
Ольшевський В. А. 357–
358
Отамановський В. Д. 359–
361
Петлюра С. В. 255, 435
Полтавець-Остриця І.,
отаман 139, 362–369
Пономаренко П., отаман
187
Савченко-Нагірний І., отаман
139, 208–211
Самгородський З., отаман
213–214, 456, 459
Силенко-Кравець П. 253
Скляр М. див. Чорний
Ворон, отаман
Скоропадський П. 424
Стеценко К. 436
Стригун З. див. Самгородський
З., отаман
Суровцова Н. В. 370–383
Темний С., отаман 215–
217
Терпило Д. див. Зелений,
отаман
Торічне В. 253
Трутенко В. М. 384–385
Тютюнник Ю. 86, 139, 252,
386–400, 450
Уваров Ф., отаман 218–
220
Филипович П. 315

Хмара П., отаман 139,
221, 451
Чикаленко Є. 352
Чорний (Куредя Гаврило),
отаман 139, 222–223
Чорний (Шарий Іван),
отаман 224
Чорний Ворон (Скляр
Микола), отаман 225–
226
Чорний Ворон (Чорноусов
Іван), отаман 227–229
Чорнота А., отаман 230
Чучупак В., отаман 139,
237–245, 444–445
Чучупак П., отаман 236
Чучупаки, брати 231–235
Шаповал О., отаман 438

Шарий І. див. Чорний,
отаман
Швець Ф. П. 401–405
Шевченко Л. А., отаман
246
Шевченко Т. Г. 432
Шелухін (Павленко) С. П.
275, 406–410
Шраменко М. І. 411–412
Шульга Я. І. 14
Щириця Ю. 33
Щириця Я., отаман див.
Мамай Я.
Яковенко Г., отаман 247
Яковлів А. І. 413–417

Географічний покажчик

Америка 292
Африка 201
Бабанка, с., Уман. р-н 85
Байбузи, с., Черкас. р-н
85
Баландине, с., Кам'ян. р-н
85
Бобринська, ст., Смілян.
р-н 63–64, 104
Богдани, с., Золотоніс. р-н
354

Боровиця, с., Чигирин. р-н
33, 205
Буда-Горобіївська, с., Канів.
р-н 283
Будище, с., Звенигород.
р-н 386
Будище, с., Черкас. р-н 85
Бурти, с., Шполян. р-н 289
Васютинці, с., Чернобаїв.
р-н 85
Велика Бурімка, с.,
Чернобаїв. р-н 85

Велика Яблунівка, с.,
Смілян. р-н 359
Великі Канівці, с.,
Чорнобаїв. р-н 85
Вергуни, с., Черкас. р-н 85
Вереміївка, с. Чорнобаїв.
р-н 208–209, 224
Верещаки, с., Звенигород.
р-н 14
Відень, м. (Австрія) 276
Вишнопіль, с., Тальнів. р-
н 85, 306
Вільшана, с., Городищен.
р-н 85
Вітове, с., Чигирин. р-н
253
Гельмязів, с., Золотоніс.
р-н 17
Городище, м. 11, 80, 85
Городищина 428
Греція 350
Грищинці, с. Канів. р-н 261
Грушківка, с., Кам'ян. р-н
143, 215, 439
Демки, с., Драбів. р-н 272
Деньги, с., Золотоніс. р-н
85, 275, 406
Дзєндзелівка, с., Маньків.
р-н 85
Дніпро, р. 92
Драбів, смт 85, 263
Дубіївка, с., Черкас. р-н 85
Думанці, с., Черкас. р-н 85
Жаботин, с., Кам'ян. р-н
85, 401
Жашків, м. 815
Жовнине, с., Чорнобаїв.
р-н 85
Звенигородка, м. 66–77,
80, 85, 246, 384
Звенигород. повіт 6
Звенигородщина 5, 12, 14,
49, 53, 74, 77, 85, 199, 438
Зеленьків, с., Тальнів. р-н
316, 324
Златокрай 15
Золотоніс. р-н 15
Золотоніщина 15–16, 54,
89
Золотоноша, м. 85, 91,
431
Іркліїв, с., Чорнобаїв. р-н
85
Іскрене, с., Шполян. р-н
85
Кайтанівка, с.,
Катеринопіл. р-н 315
Кам'янщина 18, 403
Канів, м. 19, 80, 85–86, 92,
100
Канів. повіт 6, 98
Канівщина 85, 99, 423
Катеринопіль, смт 293
Квітки, с., Корсунь-Шевченків.
р-н 436

Керелівка, с., Звенигород.
р-н 85
Київ, м. 149–150, 178–179,
403
Київщина 5, 71, 80, 82, 97,
425
Кліщинці, с., Чорнобаїв. р-
н 85
Козацьке, с., Звенигород.
р-н 438
Корсунщина 20, 73
Корсунь, м. 85
Красний Кут, х., Канів. р-н
341
Крути, ст., Чернігів. обл.
224
Ксаверове, с., Городищен.
р-н 153
Кумейки, с., Черкас. р-н
85
Ладжинка, с., Уман. р-н
85
Лебедин, с., Шполян. р-н
329
Легедзине, с., Тальнів. р-н
85
Леміщиha, с., Жашків. р-н
85
Лисянщина 5, 21–23, 64,
93, 136, 169, 186, 204, 297
Лозуватка, с., Шполян. р-н
85
Лондон, м., (Великобританія)
485
Лубенці, с., Кам'ян. р-н
187
Майданецьке, с., Тальнів.
р-н 85
Мале Старосілля, с.,
Смілян. р-н 162
Маньківка, смт 85
Медведівка, с., Чигирин.
р-н 85
Межиріч, с., Канів. р-н 85
Мельники, с., Чигирин. р-н
144, 231, 243, 449, 480
Мліївська республіка
114–120
Мокра Калигірка, с.,
Катеринопіл. р-н 85
Монастирище, м. 85
Москва, м. (Росія) 200
Мотронинський монастир,
Чигирин. р-н 195
Мошни, с., Черкас. р-н 85
Німеччина 412
Оксанина, с., Уман. р-н 85
Осітна, с. Христинів. р-н
85
Паланочка, с., Маньків. р-
н 85
Пальчик, с., Катеринопіл.
р-н 85, 310, 315
Переяславщина, Київ.
обл. 222

Поташ, с., Тальнів. р-н 85
Почапинці, с., Лисян. р-н 85
Правобережжя 63
Прага, м. (Чехія) 417
Райгород, с., Кам'ян. р-н 85
Ропотуха, с., Уман. р-н 85
Розсохуватка, с., Катеринопіл. р-н 85
Рубаний Міст, с., Лисян. р-н 85
Рублівка, с., Чигирин. р-н 175
Руська Поляна, с., Черкас. р-он 85
Самгородок, с., Смілян. р-н 213, 456
Свидівок, с., Черкас. р-н 85
Свинарка, с., Уман. р-н 85
Сміла, м. 24, 85, 92, 277, 286, 322, 348, 431
Соколівка, с., Жашків. р-н 256
Софіївка, с., Черкас. р-н 85
Старий Коврай, с., Чернобаїв. р-н 85
Старі Бабани, с., Уман. р-н 85
Степанки, с., Черкас. р-н 85
Суботів, с., Чигирин. р-н 111, 362
Сунки, с., Смілян. р-н 85
США 200–201
Таврія 106
Таганча, с., Канів. р-н 85
Тальне, м. 85–86
Тальнівщина 25–26, 307, 318, 327
Тальянки, с., Тальнів. р-н 85
Теуча, с., Уман. р-н 85
Товмач, с., Шполян. р-н 85, 196, 227
Томашівка, с., Уман. р-н 85
Топилівка, с., Чигирин. р-н 85
Тясмин, р., права притока р. Дніпро, Кам'ян. р-н 18, 124, 402
Україна 4, 6, 19, 21–22, 25, 86, 126, 128, 285, 292, 337–338, 342–344, 346, 354, 360, 371, 373, 387, 414, 423, 433, 442, 461, 470
Уманщина 26а–28, 85, 422
Умань, м. 29, 80, 85–86, 92, 98, 268, 357, 370, 382–383

Уман. повіт 6, 254, 257–258
Херсонщина 106
Хмільна, с., Канів. р-н 336
Холодний Яр, урочище,
Чигирин. р-н 47, 85, 115, 117, 123, 126–127, 134, 138, 141–45, 148–151, 153–163, 167, 171–174, 176, 181, 183, 188, 190–191, 193–194, 196–197, 199–202, 204–205, 208, 212, 215, 218–221, 225–227, 230–232, 239, 244, 247, 250, 278, 281–282, 283, 286, 296, 364, 390, 439–449, 452–453, 455, 458, 460, 468, 471–472, 474–477, 479–480, 482–485
Холодноярська республіка 121–137
Хрещатик, с., Черкас. р-н 115
Христинівка, м. 86
Христинівщина 30, 85
Худоліївка, с., Чигирин. р-н 85
Черкаси, м. 85–86, 92, 104, 253, 331, 411–412, 431–432
Черкас. обл. 192, 250, 392, 423, 426, 429

Черкас. повіт 85
Черкащина 1–2а, 7–10, 36–38, 41–43, 45, 60–62, 65, 78–79, 83, 85, 88, 90, 123, 126, 192, 248–252, 256–257, 261, 264, 266, 273, 275, 303, 316, 325, 354, 357, 373–374, 385, 389, 410–411, 418–419, 420–421, 423–424, 426–427, 429–430, 433–434, 437, 440, 458, 461
Чигирин, м. 55–59, 80, 85–86, 104–105, 178–179, 413, 442
Чигиринська республіка 107–111
Чигирин. повіт 6
Чигиринщина 31–32, 57, 81, 85, 89, 105, 107, 111, 129–130, 133, 147, 187, 237–238, 365–366, 429, 443, 478
Чорний ліс 47, 115, 138, 142–145, 148, 153, 156, 158–162, 167, 171–173, 176, 181, 183, 188, 190, 192, 197, 202, 205, 208, 212, 215, 218, 221, 225, 227, 230–231, 247, 250, 278, 283, 296, 364, 399, 468
Чорнобаївщина 34, 89

Чорнявка, с. Черкас. р-н
85
Чорна Кам'янка, с., Маньків.
р-н 85
Чорнобай, смт. 85
Шевченкове, с. див. Керелівка

Шендерівка, с., Корсунь-
Шевченків. р-н 85
Шпола, м. 85–86
Шполян. край 35
Шуляки, с., Жашків. р-н 85

Список переглянутих і розписаних джерел

Акцент
Березіль
Богданів край
Вечірні Черкаси
Військо України
Вісник Золотоніщини
Вісник Книжкової палати
Вісник Черкаського університету.
Серія Історичні науки
Вісник Черкаського університету.
Серія Педагогічні науки
Голос України
Гуманітарний вісник. Серія
Історичні науки
День
Дніпрова зірка
Добридень
Драбівщина
З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–
КГБ
Земля Черкаська
Златокрай
Історія в школі
Історія України
Київ
Київська старовина

Козацький край
Корсунський часопис
Краєзнавство Черкащини :
збірник
Літературна Україна
Літопис Червоної калини
Місто
Молодь Черкащини
Надросся
Народна газета
Наука і суспільство
Нова Доба
Пам'ять століть
Понад Тікичем
Прес-Центр
Рідне місто Черкаси
Родовід
Січеслав
Слово Просвіти
Трудова слава
Україна козацька
Україна молода
Українська газета
Український історичний журнал
Уманська зоря
Урядовий кур'єр

Холодний Яр : часопис
Черкаська правда
Черкаський край
Чигиринські вісті

Шевченків край
Шполяночка плюс
Юний краєзнавець Черкащини

Зміст

Від укладачів.....	3
Мельниченко В. Черкащина в добу революційних подій 1917–1921 рр....	5
Події Української революції 1917–1921 рр. на Черкащині.....	8
Офіційні документи.....	8
Загальні праці.....	9
Національно-визвольний рух в окремих регіонах краю.....	10
1917 рік.....	13
Вільне козацтво.....	13
1918 рік.....	15
Звенигородське збройне повстання.....	15
1919–1921 роки.....	16
Перший Зимовий похід Армії УНР і Черкащина.....	17
Холодноярська організація.....	21
Отамани Холодного Яру.....	23
Загальні праці.....	23
Персоналії.....	24
Брати Чучупаки.....	34
Василь Чучупак.....	34
Видатні постаті черкащан – учасників Української революції.....	35
Загальні праці.....	35
Персоналії.....	36
Генерал-хорунжий Армії УНР Юрко Тютюнник.....	50
Господарське становище краю. Культурно-освітнє життя Черкащини.....	54
Вшанування пам'яті героїв революції на Черкащині.....	56
Революційні події на Черкащині у творах художньої літератури.....	57
Письменник-борець Юрій Горліс-Горський і його роман «Холодний Яр».....	59
Допоміжні покажчики.....	62
Іменний покажчик (авторів, редакторів, упорядників та ін.).....	62
Список осіб, матеріали про яких вміщено в посібнику.....	66
Географічний покажчик.....	68
Список переглянутих і розписаних джерел.....	73

Бібліографічне видання

Черкащина у вогні революції 1917–1921 років

Бібліографічний покажчик

Науковий редактор: **Мельниченко** Василь Миколайович
Укладачі: **Демченко** Людмила Тимофіївна
Адешелідзе Надія Володимирівна

Відповідальна за випуск Л. П. Капкаєва
Редактор В. К. Величко

Комп'ютерний набір Л. Я. Радиш

Підписано до друку 03.08.2017 р. Тираж 35 пр.